

PŘEDE DVEŘMI PANTEONU

Jedni akcentují v umění národní živel, druzí mezinárodní. Jedni chtějí, aby umělci živilo se z domácí půdy a zachovávali i domácí nátěr. Druzí praví, že jest lhostejno, z kterých pramenů — zda domácích nebo cizích — umělec pije, a že je-li skutečně umělec, jeví se v jeho díle vždy vliv domova a rodu.

Tito mají pravdu: umělecký čin, je-li veliký, není o nic menší, nemá-li patrné národnosti. A v díle krajana, jež je jasnou stopou silné individuality a má třeba zcela exotický zevnějšek, najdeme vždy v jeho vnitřní struktuře vlákna, jež jsou domácího původu nebo mluví o umělcově rodu, o jeho rase nebo o rasách, jež se v něm křížují.

V praxi pozorujeme však, že exotický ráz bývá často ješitnou schválností, dětinskou snahou po povrchní odlišnosti. Někdy děje se případ dokonce tragičtější: umělec méně silný dá se prolnouti cizí kulturou nebo kulturami tak dokonale, že zapomíná vyjadřovati se v jazyku a duchu mateřském, stává se docela cizí, nepochopitelný a nechápající doma, aniž v převzaté kultuře znamená něco víc než nepodařeného levobočka, epigona, plagiát. Nestává se umělcem mezinárodním, světovým, nýbrž jen pofrancouzštělým, poněmčelým atd., neznamená zisku ani pro kulturu své země, ani pro cizinu.

Ale i ti, kteří nejvíce křičí po národním umění, dospívají často opácnou cestou k témuž ubohému cíli: k paskvilu umění. Zapomínají, že mezi primitivním lidovým uměním třeba sebe bohatším a skvělejším na jedné straně a uměleckou kulturou soudobou na druhé straně jest vývoj staletý, nevyhnutelný a nepominutelný: plagují lidovou duši. Anebo neústupně a zatvrzele dovolují umělci jen domácí zevnějšek: můžeš býti vnitřně sebeprázdňější, bez charakteru, bez vůně, bez duše, bez hudby a bez barvy, jen když tvá literatura točí se kolem domácích figurín, jen když pro své malířství platíš a vyhledáváš domácí modely.

Mezi těmito dvěma extrémny, jež ochuzují a kazí domácí vkus, aniž jediné slabiky přidávají k domácí nebo světové kultuře, jest bezpochyby někde živoucí pravda.

Těžko říci, dospěje-li lidstvo někdy k dokonale mezinárodní kultuře, tedy i k čistě mezinárodnímu umění. Snaha pro sbratření národů jest ovšem stále silnější a pravdivější; chápeme tragiku konfliktů mezi národy stále intenzivněji. Také mísení ras a národů je všeobecnější a hlubší; technické pokroky v komunikaci odhalují nám úchvatné perspektivy. Postačí to všechno?

Těmito řádky nechci řešiti této otázky. Pro svou osobu pochybuji hlavně o tom, že by to byl úspěch a výhoda, kdyby mezinárodní ráz lidských styků setřel provždy odlišnost národních charakterů.

A v každém případě jsme nesmírně ještě vzdáleni doby, jež na tuto otázku bude moci pravděpodobně aspoň odpověděti. Pro dnešek platí, že každý veliký umělec má ryzí národní charakter a že bez něho chybělo by nám u umělce něco podstatného. Hledáme-li v umělci člověka, a nikoli opici, najdeme vždy individualitu spojenou ne-li všemi, aspoň hlavními kořeny s rodnou půdou.

Řekne se proto: Tož je přece jen nutno, abychom od umělců žádali národního rázu, abychom volali: Buď cele náš, v našem případě: Buď cele český!

Nikoli takhle! Mezi tím, čím po umělcích pokřikují hlučně lidé, kteří národní umění chtějí všude a za každou cenu vydupati, aniž chápou jeho podstaty, a tím, co smíme od umělců žádati v otázce národního charakteru jejich díla, jest napohled jen jemný, nicméně však důležitý rozdíl.

Jednak volá-li se po národním rázu uměleckého díla, chce se ve skutečnosti často jen národní tendence; jednak národní ráz stejně jako tendence nesmějí býti umělcům vnučovány a jejich umění posuzováno jen z tohoto hlediska.

Aby národní charakter uměleckého díla byl součinitelem jeho velikosti, nesmí býti jen slupkou, zevnějškem, krojem, nýbrž reflexem barvy a vůně umělcovy bytosti, ozvěnou nitra člověkova. Stejně jako tendence, nemá-li poškozovati nebo vylučovati umělecké hodnoty díla, nesmí býti vedlej-

ším nebo hlavním úmyslem diktovaným módou, cizími umění požadavky, zákazníkem, nýbrž musí býti projevem jedné důležité stránky duševního života umělce, který jako člověk může jistě mysliti a cítiti stejně hluboce umělecky jako politicky a sociálně třeba.

Pohledme na dílo Nerudů a Macharů, Mánesů a Švabinských, Bílků a Suchardů, Smetanů a Dvořáků: národní charakter jest páteří jejich díla, českost jest krystalizační metodou jejich umění i tam, kde zevnějšek a námět jsou všeobecné nebo exotické.

Co jest však vedle tohoto umění veliká většina našich takzvaných vlasteneckých povídek, vlasteneckých obrázků nebo vlastenecké hudby (à la Kmoch)? Paskvil umění, literární brak, malířský kýč, odrhovačka, snadná práce nejen bez uměleckého charakteru, ale vůbec bez individuálního rázu, bez barvy a vůně, tedy i bez národnosti.

Povídky pro děti bývají nejméně vhodnou četbou pro dětské duše; povídky pro lid bývají tím nejhorším — místo nejlepším —, co lid do ruky dostává; povídky sociální, vyráběné pro kalendáře a dělnické časopisy, bývají hrubou urážkou sociálního citění — povídky vlastenecké pak prací málo vlasteneckou v hezčím smyslu slova, protože rozmnožují zbytečnou literaturu, a nikoli kulturního bohatství národa.

Českost umělce není v národním kroji, jež si obleká přes bezkarakterní třeba povahu svou, českost umělce jest schopnost jeho zraku a sluchu, schopnost jeho nervů, schopnost jeho srdce.

A té nelze vnutiti, nadiktovati. Ta prýští z neznámých pramenů v jeho citovosti, jest tajemným bohatstvím nejlepších českých lidí.

Vše, co víme, že přispívá snad k jejímu vzniku, vše, co smíme doporučovati umělcům, jest láska k českému životu a neodvracení se od české přírody. To však patří skoro již do jiné kapitoly — —

Čechov byl oblíbený ruský autor, není tomu tak dávno. Byl hojně čten a překládán. Přišel náhle Garšin, nemluvilo se než o Garšinovi. Ač je to vždy hloupé, když se umělec paušálně klade nad umělce, všichni novinoví referenti a překladatelé v předmluvách shodli se na tom, že Čechov je překonán Garšinem. Zatím v Rusku rozvíraly se pomalu vulkány: Garšin byl jednoho dne zcela zapomenut, neboť přišel Gorkij. Senzace chopila se jeho jména a nesla je světem. Nejen Čechov a Garšin, i Tolstojové a Dostojevští, Turgeněvové a všichni ti ostatní velicí přestali existovati pro publikum, noviny a překladatele. Kolik měsíců byla však stará sláva Gorkého, když první nakladatelská reklama volala k lehkému přesvědčitelnému obecenstvu: Gorkij je překonán Andrejevem!

To jest jedna z mnoha podobných a stále se opakujících historií.

Jak málo jsme však ještě kulturní, když trpíme podobnou hru s umělci, kteří nejsou autory jedné hodiny, když ji trpíme novinám, nakladatelům, literárním hejskům!

Přihloupý referent, ziskuchtivý nakladatel, kavárenský mluvka překonají každý týden aspoň jednoho autora, jehož dílo nebylo napsáno pro jednu sezónu, nýbrž pro celý věk nebo nesmrtelnost. A publikum poslušně hledí s otevřenými ústy na nejnovější fotografii měsíc starého génia a odhrnuje nos nad hlubokým autorem, který zaživa ani poctivého ocenění se nedočká.

Je to hnusná věc a na svědomí ji mají především noviny. Bylo by rozhodně lépe, kdyby si literatury vůbec nevšímalý, než podporují-li takový sport módy a snobů.

Hluboce znemravňující je to laciné překonání včerejšího miláčka a to stejně laciné nanebebrání miláčka dnešního. Nejen pro čtenáře, kteří učí se zapomínati na knihy, v nichž se krása a moudrost zcela jistě nalézá, a honiti se za zbožím, jež vynesla na povrch reklama nebo senzace.

Je znemravňující také pro literární mládež, která učí se nedočkavě běžeti za úspěchem a dopouštěti se všeho pro několik dní hlučného potlesku.

Jak nedočkavý je takový dnešní kandidát nesmrtelnosti, který se ještě jako umělec nedostal ani z plenek prvního blábolení! Uznal-li jednou některý kritik jeho domnělý nebo skutečný talent, nezná mezi jeho ješitnost: začne se cpáti v pravém slova smyslu na Parnas uznaných. Nemá již klidných dní ani nocí. Třeba kritický ke všemu a ke všem, přijímá o sobě pochvalu z těch nejméně povolaných úst. Ztrácí veškeru rozvahu a opájí se snem o své geniálnosti: vidí se aspoň ve snách zahrnován milostnými dopisy svých neznámých ctitelek a v duchu překonává již vítězně vše, co bylo před ním vykonáno.

Stává se politováníhodným. Neboť v jádru hoch možná zcela dobrý, neleká se žádné mizernosti, aby se prodral kupředu. Ani ho nenapadne, že jen a jen dílo jeho bude jednou mluvit za něj, až zmizí ze řad vrstevníků se všemi intričkami, jež ho vynášely na povrch, zapomíná, že v každé té slávě u vrstevníků je něco pokořujícího a falešného pro poctivého člověka: móda, intrika, politika, nepochopení.

Uvažme jen například, mnoho-li lži a politiky bývá v úspěchu Macharově, mnoho-li pokrytectví jest ve chválách knížek Sovových, mnoho-li ponižujících momentů pro autora bylo v senzaci, již vzbudil Dykův Konec Hackenschmidův. A přece, Machar, Sova, Dyk nezahynou v přílivu jiné módy, jiných generací! Dnešní úspěch nebo neúspěch jejich zvýší nebo sníží jejich honoráře, ale nepřidá řádky k jejich významu, jež teprve vždy budoucnost může nejspравněji vymeziti.

Ješitnost a nedočkavost našich mladých autorů roste úpadkem kritiky. Čím jsou kritikové zaujatější, jednostrannější, zpozdilejší, tím jsou adepti umění nevycválanější.

Máme stále podívanou, kterak tu neb onde dva umělci — zcela různorodí — spolu konkurují. Je to směšná podívaná! Nu, a když se nestydí staří páni býti navýsost malicherni, mládež, ta se stydí tím méně.

Geniální embryo, nemohouc skokem dostat se na vrchol Parnasu, uplatňuje aspoň ve svém kruhu svou domnělou podivuhodnost. Majíc blahé přesvědčení, že zelenost má všechna práva, stává se z navýsost ješitného navýsost nestydatým.

Kolik fiktivních géniů nejrůznějšího druhu rodí se stále ještě v našem světě! Naštěstí končí všichni stejně a dosti brzo — obětí ješitnosti, módy, úspěchu, nedočkavosti a touhy po senzaci, imponující kavárnám.

Zcela obyčejná dobrá hůl jest předmět velmi užitečný a nevinný. Napomáhá chůzi po méně schůdných cestách, ochraňuje poutníka před dotěravým psem. Touž holí může si malé děcko vyraziti oko nebo zuby. Touž hůl může pouliční nezbeda nastaviti nejdůstojnějšimu občanu, který přes ni upadne. A táž hůl v ruku opilce nebo blázna může způsobiti těžká poranění i smrt.

Něco podobného dá se snad říci o každém předmětu potřebném i nepotřebném. Také o knize. A také o obsahu knihy.

Nedávno vyšel u nás překlad krásného románu paní Rachildové Věž lásky. Zaujal mne cele úchvatný přednes zvláštního děje, jen a jen umělecká hodnota a síla knihy. Kochal jsem toto mužné a mužské umění, a když jsem román přečetl, měl jsem příjemný pocit bezvadného požitku, ničím vedlejším nezatíženého. Děj románu sám, prý hrůzný, nevyvolal ve mně žádných zvláštních pocitů. Moje žena však byla touto knihou hodně rozrušena, paní doktorová, které jsem román půjčil, mohla ho pozříti jen v mírných dávkách a pan doktor prohlásil, že si touto hnusnou knihou pokazil žaludek.

Že by román paní Rachildové byl nemravný, nemohl říci nikdo; nicméně myslím, že by se byli našli lidé ochotní dáti ho na „index“, protože koneckonců je to kniha sociálně zhoubná, když může zkaziti žaludek zachovalým občanům, notabene důležitým politickým činitelům a advokátům.

Nejnevinnější hůl může se státi vražedným nástrojem; nejnevinnější kniha rovněž, neboť pokažení žaludku může míti vzápětí vážnou chorobu a popřípadě i smrt.

Ti, kdož chápou, kam mířím, namítnou asi toto: „Že nevinná hůl může zmařiti lidský život, je pravda. Že nevinný obsah knihy může zkaziti žaludek, je také pravda. Ale oba předměty jsou právě bez viny jako děcko, které si

hraje s ohněm a zapálí. Jejich sociální úloha jest povšechně užitečná a důležitá. Jako nebudeme mařiti dětských životů, ač náhodou může děcko shoditi lampu a způsobiti veliký požár, nebudeme mařiti ani nevinných holí a nevinných knih. Ale jsou také méně nevinné hole, ty, v nichž jsou ukryty dýky a jichž nenosí přece spořádaní lidé. A jsou knihy, zkrátka nemravné knihy, které jsou plny nebezpečného jedu a kterých nepíší slušní spisovatelé.“

Ano, jsou jedovaté knihy! Jsou vůbec různé jedy! Jedny připravuje nám sama příroda: krásné rostliny, houby sotva rozeznatelné od jedlých, lákavé červené plody všedních keřů, jikry chutných ryb v době tření, zuby zmijí, různé hmyzy atd. Těmi však lidé příliš se neznepokojují, ač po jedovatých houbách hynou celé rodiny a každého léta zaplatí někdo životem uštknutí zmije.

Pak jsou jedy, jež nám velmi ochotně připravuje soudobá společnost: život v kasárnách, práce v různých méně bezpečných továrnách, příjice, tuberkulóza, vzduch a strava kriminálů. Tyto jedy znepokojují jen pracující část lidstva. Část méně pracující nebo vůbec nepracující považuje za vlasteneckou povinnost pracujících, aby těmito jedy trpěli a umírali. Její učenci a filantropové pořádají ovšem odborné ankety a sjezdy, aby účinek jedů zmírnili. Ale to je práce, aby se vlk nažral a koza zůstala celá. Lidé však, kteří chtějí kořen těchto jedů vyhubiti a jejich šíření se navždy znemožniti, jsou nazýváni revolucionáři.

Konečně jest ještě jedna zajímavá kategorie jedů: jedy, jež opojují, a proto jsou vyhledávány: pivo, víno, kořalky, likéry, alkohol vůbec... káva, tabák, opium... žena... „nemravné“ umění, ba umění vůbec a myšlení příliš svobodné. Čím by byl život bez těchto jedů? Pouští lhostejných kleštěnců a skromných velbloudů.

Volati na zdravého člověka: Nepij! Nekuř! Zdrž se ženy! je stejně hloupé a marné jako volati naň: Nečti básní! Nechoď do obrazáren! Nemysli! Ale v naší ubohé, slabé době neškodí upozorniti jemně a s úsměvem: Nejlépe pochodí ti, kdož nezapomenou, že rozkoš je rozkošná jen jako rozkoš a že je nesmyslné otravovati se až k zblbnutí.

Žijeme ve zvláštní době. Nikomu není v ní volno, nikdo nemůže se v ní cele vyžít. Naše doba má velké dělníky a velké myslitele, ale nemá velikých lidí, protože nenechá žádného velikého slova doznít, žádného velikého gesta dokonati, žádnému velikému činu dozrát. To je největší důkaz proti ní, proti soudobé organizaci společnosti. Nikdo není spokojen, a proto celá společnost je rozervána. Je nemocná, celý její organism je rozrušen. Tož je to tak divné, že jedy, s nimiž zdravý a silný organism by si zahrával a jim se posmíval, působí v ní jako mor?

Naše společnost ví, proč se jedů bojí. Nejsou to přece jen klerikálové, kteří pořádají výpravy proti alkoholu, proti tabáku, proti lásce a proti „nemravnému“ umění. Jsou to i do mněli sociální lékaři s nejčistšími úmysly. Ale jejich metoda?

Kdo věří, že lidstvo dá si vzít alkohol, tabák, jedy, jež působí rozkoše, rafinovaný erotický život a uměleckou nahotu jakéhokoli druhu, bude spasen. Ale spasených bude málo. Spolky abstinentů budou mít členy, hodně členů snad; pohlavní „hřích“ bude páchán s absolutním vyloučením veřejnosti; policie bude na pokyn konfiskovati ještě soustavněji než dnes, ale v našem slzavém údolí budou se dále množiti synové jedů chtiví a jedy přečkají slavně tuto společnost, která nemá sil, aby jim vzdorovala.

Byla by to vděčná a poučná práce, kdyby někdo bez předsudků příliš nekulturních a ohyzdných chtěl a mohl zjistiti nesmírně složitý účinek jednotlivých těchto jedů opojných a spravedlivě zvážiti zlo i dobro, jež působí. Na kolik zajímavých otázek nebylo ještě odpověděno! Například: Kolik lidí zachraňuje průměrně alkohol před smrtí a kolik jich přímo žene vstříc hanebné smrti? Nebo: Kolik energie alkohol zničil, řekněme jen u umělců, a kolik důležitých uměleckých činů pomohl provésti? Nebo žena. Její úloha v životě náboženském. Vidíme, že žena jest stále důležitý sloup církví, a přece zda není to žena, která je nepřímý původce každé renesance, veliký nepřítel všech znehodnocovatelů pozemského života?

A všelijaká srovnání přišla by nám na mysl. Například: Alkoholik, který klesl hodně hluboko pod zvíře, končí právě

tam, kde myslitel, který rozepjal křídla ducha ke geniálnímu letu: v blázinci. A jako jsou lidé zcela šťastní bez alkoholu, jsou také spokojení a úctyhodní lidé, kteří nemají záliby v myšlení. Ale stejně jsou alkoholikové, kteří se dopustí nejhroznějšího zločinu, aby si mohli koupit skleničku pálenky, a jsou myslitelé, kteří se nechají mučiti a popraviti, aniž se vzdají svého práva na svobodné myšlení.

Toto vše připomínám letmo jen proto, aby lidé dobré vůle si uvědomili, že život je hrozně složitá věc a že ti, kdož s touto složitostí nepočítají, jsou — páni mravokárci.

Bývá někdy dobře mluvit o věcech nesouvisejících přímo s vlastním předmětem úvahy: mluvím tu o ledačem a chci říci několik slov o „mravném“ a „nemravném“ umění.

Nedávno v jistém časopise vrhl se mladý muž, který chce jistě platiti za pokrokového, na jistou českou knihu jménem mravnosti, zdravého rozumu a pozitivismu. Bylo mu v témž časopise odpověděno anonymně a „ostrými“ slovy méně vkusnými i méně obratnými — což konstatuji proto, že i ten, kdo chce nadávati, musí to uměti — z hlediska, jež znamená vcelku krajnost právě opačnou.

Takový spor je bezúčelný, ale pochopitelný. Tlak vyvolává protitlak; plácnutí do vody — bubliny. Můžeme si ovšem také pomysli: jednoocí a slepí chtějí vésti a mentarovati umění i život.

To je fakt, že máme i u nás literáty, jejichž záliby jsou pitvorně jednostranné. Vymýšlejí si z jakéhosi dosti dětinského sportu hrůzy, perverze a zkaženosti. Jedí jen spálené kaštany a nekousnou do jablka, jež není aspoň nahnilé. Jedes Tierchen... přejme každému svobodu! I s těmito zálibami mohou napsati krásné knihy, a nechceme-li napodobit klerikálů, smíme se rozhořčovati jen tehda, když místo umění předkládají nám výkladní skříň s papírovými neb porcelánovými květinami, krkolomnou češtinu a křeče místo stylu.

Knihy těchto spisovatelů mohou znamenati jedno z trojího: buď umělecký čin, nebo umělcovo ztroskotání, nebo konečně produkt neschopnosti. Nemravnou však smíme nazvati jen tu beletristickou knihu, která je sprostý plagiát

nebo stojí mimo literaturu, jako „krváky“ nebo jistý druh tendenčních povídek.

Je opravdu podivuhodné, že lidé, u nichž je nám předpokládati dobrou vůli a jistou inteligenci, nezvykli si ještě od našich let devadesátých na tu nezvratnou pravdu, že umění pracuje se všemi fakty vnějšího i vnitřního života jako rovnocennými a že moralista má snad smysl v žákovských nebo klerikálních, ať už černě nebo červeně, knihovnách, ale nemá místa tam, kde se mluví a jedná jen o umění.

Mám svoje dobré právo, jež si nedám vzíti, na to, abych stavěl proti zálibě ve hrůzách a neřestech svou zálibu v jasu a čistotě; obě tyto záliby mohou z hlediska sociálního býti i mravny, i nemravny za jistých okolností, ale z hlediska uměleckého jsou vždy stejně dovolené a oprávněné.

Řekl jsem však, že jsou též jedovaté knihy. Ano. Zdá se někdy, jako by jedna kniha otrávila celou generaci. Ale není pravděpodobnější, že taková kniha je zpovědí generace již otrávené a že jed stal se zřejmý, teprve když naň bylo ukázáno? I o jedu v knihách obsaženém dá se říci tolik protichůdného, i tento problém je složitý a nevyřízený, že jen povrchní smělec odbude ho krátkým anatématem. Stává se, že kniha má zhoubný vliv na jednotlivce; ale nejedná se tu jen o to, že latentní stav choroby proměňuje ve stav akutní? Nebylo by došlo k tomuto akutnímu stavu i jinak, byť i o něco později? Činí „pikantní“ obrázky lidí smyslnými, anebo lidé smyslní chutnají necudnost?

Ano, je to velmi pohodlné býti moralistou. Slovem „nemravnost“ odbude se vše, čemu pán nerozumí, čeho nechápe, co jest obtížné, nemilé, nebezpečné člověku pohodlnému.

Touto cestou nedošli bychom však nikam.

Ideál umění a života jasného a čistého, zdravého a silného nepropaguje se moralistním povykem a umlčováním neřesti a nemoci. Tato metoda zkrachovala nadobro. Vždyť už i normálně pokrokoví lidé chtějí ji vyhodit ze školy. Touto cestou docílíme také jen opak. Každý chlapec, který se právě psáti naučil, bude považovat za strašné hrdinství, když okázale aspoň na papíře opovrhne logikou, rozumem, čistotou a přidrží se docela po katolicku domnělého hříchu.

Povšiml jsem si v Zádruze zprávy o ruské sociálně demokratické revui, jež byla prý zkonfiskována pro — pornografické povídky. Škodolibá tendence této zprávy se mi nelíbila. Předně proto, že se mi zpráva sama nezdá dosti spolehlivou. Sociální demokracie jest na celém světě myslím stejná; můžeme dle naší souditi i na ruskou, a tu víme, že sociální demokracie všeobecně vyhýbá se nahotě a pohlavní volnosti, vyhovujíc jako všude předsudkům davů. Je známo ledacos ze zkušeností, jež učinili pp. F. V. Krejčí a Ant. Macek v tomto směru u nás. Také cenzura má myslím na celém světě stejně jankovitou povahu. Nejnižší pornografická literatura má skoro neomezenou volnost, kdežto smělé umění je sešněrováno. Tož soudím, že povídky konfiskované v ruské revui byly blíže literárnímu umění než vlastní literární pornografii a celý poplach způsoben byl snad z hlouposti a předsudku, čemuž nasvědčovati by mohla fráze o „znesvěcování socialismu“, anebo z důvodů konkurenčních. Neznaje zmíněných povídek nemohu toho ovšem tvrditi, ale pravděpodobnost mého úsudku jest jistě veliká.

Podruhé však a zejména nelíbila se mi zmíněná zpráva proto, že stíhání pornografie a užívání jí jako argumentu proti někomu nebo něčemu měli bychom vůbec ponechati lidem s logikou měšťáckou nebo někdy také „proletářskou“.

Co jest pornografie?

Popisování a líčení (literární nebo výtvarné) „svinstva“, tj. zvláště oněch částí lidského těla, jež v normálním člověku vzbuzují touhu po pohlavním aktu, a zvláště oněch okolností, jež pohlavní akt jakéhokoli druhu předcházejí a provázejí.

Tu můžeme rozeznávati trojí druh pornografie:

Předně pornografii řekněme dokumetární, která sleduje účel vědecký, je materiálem snášeným pro dějiny pohlavního života lidského rodu a k jeho srovnávacímu studiu,

k antropofyteii, jež jest dosud velmi nedokonalá, ale nabude nesmírného významu pro lidskou kulturu, zejména až osvětlí dokonale vztah pohlavního k náboženskému. K této pornografii připojiti možno někdy i pornografii uměleckou, takovou, jako jest například dílo francouzského akvafortisty a kreslíře Féliciena Ropse.

Podruhé máme pornografii čistě uměleckou. Básníku, malíři, sochaři jsou nahoty a kony života pohlavního námětem pro tvárné úsilí umělecké, námětem jako každý jiný. Ovšem, tu vyskytují se zajisté případy, kdy umělec vyhledává náměty více nebo méně pornografické i ze zvláštní smyslné své záliby a ukájí tak do jisté míry smyslnou potřebu svého ducha. K této pornografii přiřadíme i pornografii řekněme amatérskou, která se projevuje v primitivních kresbách a nápisech na místech odlehlých.

Konečně existuje pornografie řemeslná, nejnižší, chladně vypočtená, aby dráždila pohlavní pud druhých osob, pornografie v užším, ale všeobecně užívaném smyslu.

Tento třetí druh pornografie jest v zaslouženém opovržení u lidí dobrého vkusu. Zneužívá forem, jimiž se vyjadřuje umění, za účelem, jehož možno dosáhnouti lépe a vkusněji jinak.

Ale odsuzující ho z hlediska estetického, opovrhující jím z hlediska vkusu, nemáme myslím důvodu rozumného, abychom považovali tuto pornografii za něco zvláště zavřítelného z hlediska mravního.

Otázka jest: Kdyžtě pornografie v užším, ale všeobecně užívaném smyslu jest pouhé pohlavní dráždidlo, jest pohlavní dráždidlo něčím nemravným?

Liberální a pokrokoví lidé odpoví na tuto otázku vyhýbavě. Pornografii všední odsuzují jako pouhé pohlavní dráždidlo, o pornografii umělecké, neodvažují se sáhnouti na uměleckou svobodu, utvořili si dogma, že pornografie a nahota umělecká není pohlavním dráždidlem, což jest tvrzení zcela libovolné. Všeobecně je tomu naopak: čím umělečtější a vroucněji pojaté jest dílo, tím mocnější iluzi poskytuje. Tož pak se jedná jen o to, co umělec zamýšlel. Nahotu vznešenou a nedotknutelnou, jejíž krása se obdivu-

jeme, aniž toužíme míti ji v náručí, anebo nahotu vilnou a svůdnou, která provokuje smysly stejně — ne-li mocněji — jako podobně založená bytost živoucí.

Lidé klerikální jsou tu jak známo skrznastrz pokrytečtí, ale aspoň logičtí. Odsuzují šmahem každé pohlavní dráždidlo, ať je jeho forma umělecká čili nic.

Budme stejně logičtí — třeba na opačném pólu: Pohlavní dráždidlo není nic nemravného. Můžeme rozeznávat jen vkusné a nevkusné, ale nikoli mravné a nemravné.

Otázka mravnosti jest vůbec s velikou zuřivostí za vlasy přitahována právě tam, kde jest nejméně na místě, v poměry života pohlavního, a jest opravdu málo lidí, kteří o těchto věcech myslí bez hrubých bludů a předsudků.

To je všeobecně následek špatného náboženství a vyvinutého pokrytectví, ale pak i hluboké nevědomosti.

Kdyby povšechněji znám byl pohlavní život národů a kmenů primitivních i pohlavní život národů silných a kulturních, jako jsou například Japonci, a kdyby byla odvaha vyvoditi z těchto poznatků logické důsledky, nikoho na širém světě nenapadlo by považovati pohlavní dráždidlo za něco nemravného.

(Prostý čtenář nemusí ani sáhnouti k literatuře odborné, dosti vzácné; máme v naší české literatuře cestopisné rozkošné spisky Durdíkovy o Sumatře, prozrazující ducha neohroženě osvíceného; v nich může se každý poučiti o faktech otřásajících našimi morálními předsudky.)

Zejména Japonci jsou dobrý příklad toho, že mravnost užitečná pro vývoj celého národa nemá co činiti s pokrytectvím, zastírajícím člověkovu smyslounou povahu (u Japonců zvláště vyvinutou) a cesty i cestičky, po nichž pohlavní hlad dochází nasycení.

Silný, statečný, houževnatý, dobrý a sociálně vytríbený národ japonský byl národem neobyčejné prostituce, umístěné v celých čtvrtích (Jošiwara) měst, odkudž vycházely nevěstky ve slavnostním průvodu, obdivovány veškerým lidem, muži, ženami i dětmi (také evropské dámy popřály si té podívané!). A po vzniku barevného dřevořezu a ilustrovaných knížek nebylo snad japonského kreslíře, který

by byl nestvořil cyklus erotických kreseb, jež vynikají nad naše obscénní fotografie nejen smělostí, ale často především velikou hodnotou uměleckou. Rovněž všechna dráždidla pohlavní zná Japonec: nejen všechna mechanická, jež spolehlivým zákazníkům dodávají vídenští a berlínští (i jiní bezpochyby) obchodníci s gumovým zbožím, ale i literární a obrazná, různé svatební dárky a „jarní“ obrázky.

Můžeme říci, že japonský pohlavní život byl odedávna neobyčejně silně rozvinutý a v srovnání s našimi poměry výstřední; a přece nalézáme u Japonců mravní heroism nadevše rozšířený a celý národ byl z kvádrů.

Přitom obdivuhodná a usměvavá něha proniká jeho život i tam, kde na Západě vládne často drsná surovost, v jeho Zelených domech čili nevěstincích.

A ještě něco: Japonci při tom všem dovedli se tak čistě dívat na nahotu, že dívky a ženy veřejně se koupaly na ulicích, — dokud nepřišli Evropané a dvojsmyslným svým úsměvem nerozptýlili tento krásný sen pohádkových ulic.

I zcela prostými úvahami logickými dojdeme však k témuž shovívavému úsudku o pohlavních dráždidlech. Považujeme-li pohlavní akt sám o sobě za mravný, užitečný, popřípadě rozkošný — a to jest zajisté naše přesvědčení, neboť askezi přenecháváme rádi vyjimečným a nasyceným —, pak nemůže býti samo o sobě nemravným to, co k němu svádí. (Účinek pohlavních dráždidel na děti ponechávám stranou, protože jest na dospělých, aby nenechali děti hrát si s ohněm, a nikoliv na ohni, by děti nepopálil.)

Také neplodí pohlavní dráždidla výstředností, nýbrž výstřednost vymýšlí si dráždidla a nebylo dokázáno, kde výstřednost pohlavní počíná. Všeobecně a stále se mluví jako o perverzích a mravních zkaženostech o faktech pohlavního života velmi rozšířených u národů všech dob a kulturních stupňů a o povšechných a normálních zjevech jako o výjimkách a abnormitách dokonce. Skutečný stav pohlavního života tají se u národů minulosti jako u národů soudobých, a pronikne-li náhodou na veřejnost fakt zcela všední, křičí se o zkaženosti a volá se policie...

Morálce — ovšem rozumné — může býti pornografie

na krajin oživlých skoupými, rozhodujícími však tahy umělcova štětce. A Hélios není pověra! Pro nás, děti vteřiny, je slunce nejpřímější a nejsvětější stvořitel, otec života krásného a plodného, jím jsme byli vykouzleni skrze řetěz metamorfóz hmoty, jím a snad i s ním pomíneme. Nemáme nic vyššího, pravdivějšího, světějšího nad sebou a na nebesích.

Vraťme si tohoto boha, vraťme si ho bez bázně, že posvětil novou tyranii. Je to jediný bůh, který nezplodil již kněžské kasty, protože přestal býti suverénní osobností, promenující po obloze ve zlatém voze, taženém plamennými oři, a jest tělem mnohem zářnějším, ale zbádatelným a tolik podobným zemi, která nás nosí, z téhož masa a z týchž kostí jako ona.

Vraťme si Héliu! Neboť neznamená to nic jiného, než abychom si vrátili život v celé jeho plnosti, krásný, činuplný, rušný, bouřný život, proniknutý cele teplem a světlem jediného svého pravého boha, život, o nějž nás potouchle olupovalo dvacet století křesťanských.

Vlčice potřebujeme, aby kojily naše děcka, nikoli mady. Pak štěstí našeho lidstva poroste jako štěstí Říma. A Hélios nám vrátí ducha Helady. Pak přestaneme býti nadutými králi tvorstva s ubohou lidskou duší a staneme se tónem v harmonii, uvědomělou a kvetoucí součástí všeobecného života. Budeme orli, kteří pozdravují křikem syny, krev z krve své, jimž je dáno zříti do slunce, a kost lebky probijí těm, kteří mžikají. Budeme slunečnicemi, jež hlavou točí po zlatém voze svého miláčka.

A což nemáme toužiti po otcích, kteří očekávají zvěst holubice o vítězství syna v hipodromu myšlenky? Po poslech nešťastných, že nemohli padnouti u Thermopyl? Po Aischylech, jimž Marathón je květem žití jejich a pýchou kostí jejich, a nikoli sedmdesát jejich tragédií? Po králích, jejichž srdce dovedou rozbušiti podivná slova tragédie Euripidovy? Po konzulech, jichž soudy nešetří vlastních jejich synů? Po občanech, kteří kupují pole, na němž stojí Hannibalové, v nezlomné víře, že otcina zvítězí nad nepřitelem? Po Laenech, kteří mluví s Antiochy s celou hrdostí poslů senátu a lidu římského?

Dosti však těchto příkladů, jež by se daly zdvojnásobiti, ztrojnásobiti a jež činí z nového básnického díla Macharova řekl bych novou, ušlechtlejší bibli, kdyby toto slovo nemělo pro mne nepříjemného zvuku, knihu knih pro moderního občana, jejíž mravní hodnota je stejně veliká a krásná jako hodnota básnická, třebaže tolik set let uplynulo od té doby, kdy tyto příklady byly dány.

A pak přichází úžasné dramatický zápas vznešených ctností antických s dekadencí svorně rozežírající říši s jedem judejským, pomalu se vstřebávajícím. Jednotlivé scény této nesmírné jedinečné tragédie lidské, jejíž smutný, třebaže nutný výsledek, vítězství křesťanství, přinesl tolik běd a smutků lidskému pokolení, tolik ničemně prolité krve, tolik hanebně zničených duší, nejperfidnější zradu člověka, — tyto scény Macharem v uchvacujících symbolech zachycené tvoří — až na několik prudkých útoků tendentních, krásných ostatně vervou a oprávněnou bezohledností — tvoří to nejkrásnější, co kdy Machar napsal, to nejlepší, co má česká literatura básnická vůbec.

Je to věčný bronz, z něhož ulity jsou tyto Macharovy sloky, na jejichž prostotě není nic módního ani okamžikového, a je to věčný zápas, nejpodstatnější boj lidstva, jež básník v podstatě líčí a v němž na stranu pravdy, jež jednou zvítěziti musí, se staví. O kterém českém básníku mohl bych to ještě říci? O žádném z těch, které mám rád, o žádném z těch, za něž se stydím a kterých je většina, většina komandující a literaturu bezohledně vysávající...

Vraťme si Hélie! To je výkřik, heslo, napomenutí, jež mezi všemi řádky tohoto díla jako stálý refrén uslyší ti, kdož novému Macharovu dílu skutečně porozumí a mezi něž ovšem nepočítám — pana prof. Vodáka z Času.

Je to velmi vážný moment, že Machar vytvořil geniálním rozmachem toto dílo ve věku mužném, teprve v době, kdy lidská slova mají dvojnásobnou váhu. Ale byl bych si přál, aby tyto svazky byly vyšly dříve, než se básníka v českém životě zmocnila klika, mezi níž a tvůrcem Jedu z Judey jest propast nepřeklenutelná, i kdyby sám básník o to se snažil, i kdyby osobní vztahy sebevíce ho pojily s těmi,

kdož v našem národu snažili se jed z Judey, a sice jeho vnitřní, nejhorší význam, posíliti a rozšířiti.

A právě těmto lidem vrhám na konec do tváře slova imperátora Augusta Flavia Claudia Juliana, jež jsou jistě výkřikem i z nitra básníkovy:

*Och, Galilejští! Jak je možno klanět
se člověku, jenž s hanbou vbit byl na kříž,
jak ubohé to, mrtvolu mít bohem,
když Hélios se do očí nám dívá!*

*On živý, žhoucí, veliký a věčný,
těšitel duší, oblažitel těla!
Jak možno vidět, cítit, dýchat, vonět —
a přece věřit na mrtvolu jakous! ?*

A těm, kteří okusili paprsků Héliových s celým pochopením, celou bytostí a chtějí býti nikoli kněžími, ale lidmi slunce a země, těm mohu říci jen jedno ještě: Dejte tyto dva svazky Macharovy mužům, ženám a dětem, především dětem!

Nedávno dostalo se mi do rukou několik čísel zaniklého časopisu Kramerius. V jednom z posledních sešitů nalézám se báseň Fr. Gellnera, mladého našeho poety skoro již zapadlého: „Vzpomínka“. Cituji tu poslední čtyři sloky a podtrhuji poslední tři verše:

„— — — Život je hloupý. Zošklivena všecka
 má duše někdy počne toužiti
 po zlatém slunci pradávného Řecka.
 Tam stálo za to život prožiti.
 Tam požitek a rozkoš slinou hříchu
 židovská nekazila morálka
 a v olivových sadů vážném tichu
 filosofii kvetla zahálka.
 Tam v pyšné kráse kvetla lidská těla
 a vášeň žhnula v krvi hetéry
 a mládež v boji slavnou smrtí mřela
 pod mečů třeskutými údery.
 To všecko je tak dávno, že to ani
 už není pravda. Snad jen odkazem
 umělců dávných hypnotizování
 truchlíme nad vysněným obrazem.

Tož zde máme opět jeden poměr českého básníka k antice. Ovšem, básníka tehda mladičkého, nepochopeného, nedoceneného, skoro jednoho z těch „proklatých“, což je veliká vada, poněvadž člověk musí býti básníkem oficiálním nebo aspoň básníkem některé řádné strany, aby jeho projevy měly váhu. Nicméně bude mi snad dovoleno vysloviti mínění, že těch několik prostých a pěkných veršů Gellnerových praví velmi mnoho a že jsou dokonce bližší pravdě než tlustý Macharův Řím.

Mluvíme-li o antice, máme na mysli ideál, který jsme si zkonstruovali dle antického umění a dle jisté části antické

literatury historické. Tento ideál je právě ideál: hlavní jeho rysy jsou v podstatě pravdivé, ale zidealizované a utkané jen ze světla, kdežto stín je opomenut nebo rovněž zidealizován. Ideální představa neodpovídá nikdy úplné pravdě, ale v ní jsou in nuce zhuštěny kladné a krásné vlastnosti věci.

Nadto však ideální představa podává a zdůrazňuje — ovšem opět zidealizovanou — hlavní charakteristickou známku věci, již věda, malujíc obraz široký a podrobný, v němž všechny fenomény mají stejnou hodnotu, do jisté míry stírá. Na přísně vědeckém podkladě kreslený naturalistický kulturní obraz ze života antického nelišil by se bezpochyby, pomíjíme-li dekoraci, od podobného obrazu života našeho tak makavě, aby na první pohled byl zjevný rozdíl dvou světů: viděli bychom asi pod vrchem totéž lidské zvířátko. A přece rozdíl velmi silný existuje. Básníci však, konstruujíce ideální představu, dodávají prudkého lesku charakteristické známce věci, a tradice drží se pak tohoto do očí bijícího rysu, jímž se jedna věc odlišuje od jiné věci. Drží se ho nikoli neprávem.

Také charakteristická známka antiky byla nám vštípena především idealizujícím uměním, jež ji vyzdvihlo a obestřelo jasem. Aplikuje-li se důsledně na všechny details, vzniká ovšem obraz vysněný a nepravdivý.

Ale její jádro je pravdivé: vědecké bádání sebepečlivější neodstraní ozvěny, kterou v duchu našem probouzí slovo „antika“ a jejíž smysl jest *ano k životu*. Jistě i v antice žil ledakdos a žilo se ledajak, jistě i antický člověk byl nakonec „ubohou lidskou duší“, ale charakteristickým rysem celého souhrnu, páteří antického života byl kladný poměr k pozemské existenci, jež nebyla ještě slzavým údolím vyhnaných dětí Evy. Toto „ano k životu“ bylo tak jasné, že je můžeme právem stavěti proti křesťanskému a neméně jasnému *ano k pokoře* (křesťanská láska k bližnímu, askeze, sterilní náboženské hloubání atd.), jež je charakteristickou známkou všech skutečně křesťanských typů, ať je hledáme na kterémkoli místě vývojové řady od evangelického křesťanství muže z Nazaretu až po křesťanský anarchismus apoštola z Jasně Poljany.

Také křesťanství bylo a jest ledakomu ledačím. Nic není a nebylo snadnější než kaučukové větvy Písma vykládati po svém. Nicméně nepopíratelným principem křesťanství zůstává negativní poměr k životu, „ano k pokoře“, jež jest oním podstatným rysem, který v každém křesťanském díle jest obestřen svatozáří. To je tak pravda, jako že renesanční člověk, Lutherův člověk z doby jeho surové výbojnosti, jezuitský člověk, Nietzscheův člověk nebo jen takový klerikální moderní člověk šlapou Krista, berouce si skutečný život, a Savonarolové, Husové, Tolstojové podpírají Krista, hlásajíce pasívní nebo aktivní odpor k životu. A podařilo-li se křesťanství méně než antice udržeti trvaleji a všeobecněji svou atmosféru ve společnosti, sluší to přičítati jen tomu, že principy antiky byly životnější než principy křesťanské. Vývoj antiky vidíme jako přirozené dozrávání: vývoj křesťanství je řadou divokých kozelců, věčného klesání z pokusů o nadpozemskou ctnost v pozemský hřích, jenž je tak drzý a neodbytný, že si vezme i masku mystické extáze.

Ani na tom věda ničeho nezmění. Vědecké bádání může v Nazaretském objeviti žáka Alexandrinského Filóna nebo člověka, který životem zaplatil agitaci politickou, ale ideální postava Kristova nezmizí proto ze světa jako sugestivní zjev, jenž hrál a ještě dlouho hráti bude důležitou úlohu. A stejně věda může — a právě při křesťanství dosti povšechně — ukázati nám, že nebylo křesťanů, kteří by odpovídali všeobecné ideální představě, či že jich bylo aspoň velice málo — což rádi uvěříme —, nicméně vliv temného křesťanského principu nepozbude svého historického významu a pohanští lidé budou ještě dnes považovati za velmi nutné státi na stráži.

Antika proti křesťanství může dnes znamenati jen „ano k životu“ proti „ano k pokoře“ vykoupeného pohanského člověka proti starému člověku náboženskému — v tomto smyslu povede se boj ještě dále a dlouho. Noví lidé renesanční budou vždy s úctou hleděti k antické virtus. Diskuse a detaily neznamenají v tomto směru pranic. Antika nebyla pozemským rájem, křesťanství nemělo jen špatný vliv.

A Macharův Řím je špatný, protože většina jeho stránek je nedomyšlený a slepý pamflet. Jeho obě „antické“ sbírky básnické však jsou krásné evokace, jež s uměleckým taktem tvořil básník, a nikoli povrchní antiklerikál.

Pan Vilém Mrštík vydal jakousi apologii Pisemského. Vyšla nedávno ve Světové knihovně. Přečtěte si tu knížku a — napište o ní něco; je to hrozná věc, řekl mi především přítel, jehož jsem náhodou potkal. Nevím, proč se mu knížka zdála hroznou, ale vím, že o ní nemohu psát. Z důvodů docela citových. Je u mě prostě vyloučeno, abych klidně uvažoval a vžítí se snažil do názorů spisku, v němž s vyzývavou důsledností klade se jméno Zeyerovo vedle jména Shelleyova, kde vyskytuje se dokonce řada Byron, Shelley, Zeyer, Voltaire, Cervantes, Goethe, kde se tvrdí, že „největším kritickým činem naší literatury“ je — předmluva ke Karolínské epeji.

Tato má neschopnost jest ovšem nezvratný a mnou zcela uznávaný důkaz pro to, že nejsem kritik a že se musím obmeziti na pouhé občasné „vybírání kosích hnízd“.

Ale mohu snad použití této příležitosti k malému rozkladu o otázce, kterou naznačuje titul mé stati.

Případ Pisemského zdá se mi totiž dosti prostý, pochopitelný a nikterak zvláště zarmucující. Litovati můžeme jen toho, že u nás Pisemskij jako umělec není dosti oceněn.

Osud Pisemského je snad tragický, ale neřekneme nespravedlivý, uznáváme-li práva společnosti vedle práv individua. Pisemskij, pesimista veliký stejně jako umělec, postavil se proti své době, plné kvasu a nadějí; to bylo jeho právo. Společnost ho srazila a umlčela jako nebezpečného odpůrce svého ideálu; to bylo zase její právo. Přiznáme jistou tragiku osudu Pisemského, ale tisíckrát tragičtější jest, zadržuje-li chorobný duch jednoho dvou individuí logický vývoj celého národa. Rus měla sílu jíti přes Pisemského; neměla jí bohužel v jedné chvíli, aby šla přes Dostojevského a Tolstoje, jejichž jed otrávil na tolik let ruskou krev...

Umění, když tomu chce život, ustupuje a musí ustoupiti, neboť život je více než umění, život je silnější než umění.

Elementární pud je silnější než dočasným způsobem ukázněná jeho forma. Jsou-li mnozí „dobří Evropané“ ochotni věriti, že umění stojí nad životem jako nedotknutelné božství, pouhý přelet dějin a vývoje umění a srovnání vývoje západního umění evropského s vývojem umění v jiných kulturách stačí k dokázání opaku: umění je služkou života, v divadle světa z pouhého malíře dekorací stává se pomalu dokonalým, estetickým režisérem scény, ale nikdy dramatickým autorem, nástupcem mrtvého boha.

Ovšem, od jisté doby my v Evropě, stržení v neodolatelný a ohromný vír, nemohouce se dočkati konce strašlivých zápasů, přetěžujeme tuto delikátní služku úkoly, pro něž se možná nenarodila. Zapomněli jsme více asi, než tušíme, více zejména, než se domnívají pachtýři umění s velikým U, když analyzují svá vlastní nebo sobě milá umělecká díla, zapomněli jsme, že umělec má nám ze hlubin i z výší přinášeti jen krásu, a nikoli pravdu, pravdy, pravdičky.

Naše umění (i tam, opakují, a snad zejména tam, kde se zařiká, že toho nečiní) propaguje a řeší mnoho jiných věcí vedle krásy a na úkor krásy. A tak zúčastňujíc se dobrovolně zápasu, jest přirozeně i ono vydáno všanc následkům boje. —

V tom ohledu tedy nestala se Pisemskému křivda.

Ani pan Mrštík jistě nevěří, že jediným popudem k takovému „Rozbouřenému moři“ byla Pisemskému umělecká snaha; Pisemskij zajisté chtěl především svou pravdu vmetnouti do tváře společnosti, která se mu nelíbila. Měla napadená mlčeti?

Kdyby byl Pisemskij dle pravdy zhanobil společnost starou, byli by ho možná poslali na Sibiř; mladá společnost bránila se kritikou jeho chorobného pesimismu. A neměla nepravdu, když tento pesimism líčila jako reakcionářský. Působil reakcionářsky jako každá divoká jednostrannost a choroba, a tím více, že Pisemskij neobjasn timer svých ideálů.

V Pisemském nebyl poražen umělec, ale hypochondr. V první řadě chorobný duch a teprv v druhé řadě umělec a moralista mluvil z Pisemského.

Kdybych objevil v sobě romanopiseckou schopnost, neváhal bych vylíčit všechno to ubohé lidství, jež jsem poznal i v našem světě mladém, pokrokovém a revolučním. Pochybuji však, že by někdo našel zpátečnickou tendenci v mém díle.

Můžeme se trpce smáti armádě emancipovaných krátkovlásek nebo nadouvajícím se estétkám nebo otrokyním domácího krbu a neprozřetelných plození. Můžeme se smáti pokrokářům, kteří záplatují úzkostlivě nepotřebný kabát společnosti, nebo socialistům, kteří ohlupují dělníky, nebo anarchistům, kteří místo pumami házejí frázemi. Není úlohy, při níž ten neb onen nepočínal by si hloupě; není myšlenky, kterou by ten neb onen svým jednáním neprofanoval. Snad dokonce většina počíná si, aspoň někdy, hloupě, snad většina profanuje, zneuctívá, zrazuje. Co to dokazuje? Že lidé nejsou andělé. Ale zastavil se kvůli tomu vývoj lidský, nežádá si kategoricky každá generace, každý věk nových forem pro sebe, tedy toho, co nazýváme snad chybně „pokrokem“?

Podivná věc! Není člověka, který by nebyl přesvědčen, že v oborech mu známých je stálá změna, stálý vývoj, příliv a odliv forem, ale kolik je lidí, kteří tento fakt logicky připouštějí všude, a kolik je revolucionářů ve vědě, v průmyslu, v umění, kteří jsou přitom nejhoršími zpátečníky politickými a sociálními! Lékaři ochotně užívají stále nových a výhodnějších metod léčebných, výroba bezodkladně sahá k dokonalejším strojům; umělci se snaží horečně vyjadřovati věčně stejné city stále novými způsoby a manýrami — jen jisté instituce, o nichž přece víme, že se také mění a že se zcela jistě opět změnití musí, nalézají spoustu nepovolaných obhájců, kteří se posmívají reformním snahám nebo tváří se pesimisticky a ukrutně objektivně.

Pro svou osobu nevěřím upřímnosti těchto lidiček.

Od té doby, co nadšení revolucionářů zpívá příliš časté a naivní hymny o kráse budoucí společnosti a pozemském ráji v novém světě, mají reakcionáři velmi lacinou příležitost opakovati do omrzení: „Domníváte se, že z člověka uděláte anděla, ale on zůstane stále touž bestií, jež musí

býti držána na uzdě!“ Moralisté rázu Tolstojova ženou vodu na tenhle mlýn, a jsou proto tak oblíbeni.

Ale můžeme zcela klidně přijmouti hypotézu, že se člověk nemění. Nač počítati s neznámými ctnostmi příštího anděla? Vždyť nejedná se ve skutečnosti o vrácení pozemského ráje, nýbrž jen o *volnou cestu pro vývoj*, o to, aby individuum, skupina, obec, národ, lidstvo mohli kvést, když se jim chce kvést, a zrát, když se jim chce zrát, aby násilně nebyl mařen logický důsledek příčin, aby vývoj byl opravdu výslednicí všech poctivých snah, a nikoli divokého zápasu zpupné menšiny se zoufalou většinou.

Zlomiti hůl nad člověkem a nad „pokrokem“ budeme moci teprve tehda, až se ukáže nezvratně, nakolik vinny jsou instituce a společenský pořádek a nakolik vinna jest lidská povaha, zda se člověk bestií rodí anebo je k ní vychováván společností. Tolik jest jisto, že nežilo se vždy tak bídne a hanebně jako dnes, ale zároveň že dnes máme nejméně práva obviňovati člověka a odsuzovati „pokrok“, kdyžtě velmi dobře víme, kde nás tlačí bota. Stačí nahlédnouti do sociální vědy, v níž nepracují jen prodajní měšťanští národohospodáři ani jen — socialističtí tlachalové, jak si myslí možná pan Mrštík.

Sociální pesimism nepramení vždy v hypochondrii jako u Pisemského, ale velmi často jest jen maskou vypočítavosti, pohodlnosti a omezenosti.

Jak si jej máme vysvětliti u české inteligence, jež teď tak ráda paráduje „protipokrokovými“ projevy?

2

Chceme viděti zcela nesprávně myslím antagonism mezi vědou a vírou. Není ho ve skutečnosti. Naopak. Zdravý a krásný vývoj, jenž nevede do slepé uličky, může býti jen tam, kde věda a víra existují v pevném a logickém spojení. Ovšem, jest nám viděti tyto pojmy v jejich celém, vážném a hlubokém významu, a nikoli v jeho chatrném paskvilu z povrchního slovníku novinářského a agitačního. Víra je prostě něco více než slepá nevědomost, hlupota, neochvějně

stoupání ve stopách toho neb onoho kléru; a věda jest něco více než konstatování a škatulkování malinkých fakt ze všech tří říší.

V naší době, kdy třeba ještě tolik bořiti a popírati, chválí se velmi často a právem skepse jako činitel kulturní; jen se někdy zapomíná, že skepse zdravá a plodná jest jednou stránkou téhož charakteru, jehož druhou stránkou jest víra. Skepse bez víry jest činitel stejně reakcionářský jako víra bez vědění.

Čím kdo více ví, čím poctivěji a vroucněji pracuje, tím skeptičtěji přistupuje k předchozím výsledkům a tím větší pochybnosti má i o díle vlastním, ale řeknete, dovedeme si ho představit současně bez jisté důvěry v dílo už vykonané a bez víry v konečný zdar jeho práce? Jsou chorobné výjimky různého stupně, aby potvrzovaly pravidlo, ale nebylo by rytmu v lidském vývoji, kdyby víra nebyla jeho hnací silou.

Věda bez víry registruje, ale nečiní objevů; víra bez vědění končí v klerikalismu (všelijakých barev). Věda bez víry je studená a sterilní jako staropanenské tělo, jemuž nebylo dopřáno rozkvéstí; víra bez vědění jest temná a ztuhlá jako vzduch starodávných žalářů: dogmata jsou stěnami a mřížemi toho žaláře, a kdo je přijal, nesmí na slunce a čistý vzduch, aby nevrávoral a neklesal.

Naše denní boje zmrzaly mnohé pojmy, neboť lidská řeč je nedostatečná a všední slovník ještě chatrnější. A tak vyslovíme-li slovo „víra“, mají vrstevníci naši představu toho, o čem faráři na schůzích selských hlásají, že si toho nedají vzíti. Ale tato „víra“ jest vírou bez vědění, jehož nemá a jemuž odpírá. Tato víra, toť zbytek ze rmutného nánosu věků, přes nějž věda silná a věřící musí se převaliti jako dravý proud, aby z posledních jeho kamenů zbyly nakonec jen zcela nevinné oblázky na dně jejího řečiště.

Víra v boha kněží vznikla v dobách, kdy člověk ničeho nevěděl, a vzniká u lidí, když ničeho nevědí. A vše, co z ní pochází, a vše, co s ní souvisí, vzniká z nevědomosti. Mluvím o víře v boha kněží, neboť jsou i zcela neškodné víry v bohy básníků nevinné a sladké. Je možno hledati

fauna chlupatého v bukových lesích, je možno cítiti se synem Héliovým, a je to nejsoukromější záležitost pod sluncem. Je také možno rouhati se komusi na nebesích, kdyžtě není sil nebo odvahy vrhnouti se na lidi. Ani po tom nikomu nic není, pokud se nepovažuje za strážce paragrafů, jejichž život je vteřina.

Víra v boha kněží uniká však z lidí půdy vzdělané jako vlhkost ze země pod jarními větry. Nevědomost ji předchází. Ale lidé, kteří mají vědění dobrého i zlého, nezůstávají bez víry. Rodí se s vírou jako s jinými pudy, a věda osvobozuje ji ze zajetí hlupoty, tu prastarou víru, jež uchovala lidstvo zemi: víru v člověka.

A této víře dnes musíme říkati *víra kulturní a sociální*.

Kde pramení? V životní síle zdravého organismu, v energiích, jež člověka pudí k činnosti více než chlebodárné a více než odpovídající boji o život. Tyto energie, jež netřeba tu analyzovat, jež však učinily schopnosti i touhy člověka tak nekonečně rozmanitými, udržují v něm stejně skepsi k tomu, čeho dosáhl a co dovede, jako víru v to, že dovede a dosáhne nepoměrně více, skepsi a víru jako dva spojence životní síly, jež ji pobodávají budou, dokud vývoj lidský půjde kupředu.

Základem náboženského člověka byla nevědomost; nechápaje země aniž sebe samého, negoval život a své pudy, jež ho k němu měly. Jeho víra bez vědění hledala půdu pro jeho ideální představy mimo svět, v nadsvětí nebo v podsvětí. Ale nezdolná životní síla vedla člověka zároveň k poznání, a tak vznikal *člověk kulturní*, který když rozšifroval polovinu tajemství, pojal víru v sebe, jež provázena věděním žene ho k nejsmělejšímu cíli. Víra v mocnosti nadpozemské a podsvětní, pokud v něm ještě trvá, rozplývá se v básnických fantaziích, ale jeho víra nejvroucnější a nejpevnější, ukázněna bratrsky vědou, zůstává na zemi a všechny své naděje upíná ke kulturnímu a sociálnímu vývoji lidstva.

Víra kulturní a sociální je zdrojem všech zápasů a všech činů, jež nazýváme ideálními, a jejím nejvyšším cílem je co nejkrásnější a nejharmoničtější život na zemi.

Víra je vzpruhou a věda metodou na této cestě k jasné budoucnosti člověka. Víra je základem kulturního a sociálního optimismu, nevěra základem pesimismu. Ale zdrojem nevěry je nedostatečná životní síla, chorobný organism, zlomené energie: pesimism je nemoc, je-li hluboce založen, není-li jen maskou nevědomosti.

Toto jest však případ nejčastější. S pohrdavou a povýšenou skepsí odmítá se zejména ta část víry v člověka, jež vede zástupy v zápas o nový život sociální. Ale za touto povýšeností, za touto maskou shovívavého úsměvu najdeme vždy zcela prostou nevědomost.

Je to už velmi stará písnička, že i lidé vynikající v jednom oboru lidského tvoření jsou analfabety v mnoha jiných oborech, ale nejen těch, jež jim právem mohou být lhostejny zejména v době naučných slovníků, nýbrž i tam, kde stojí před nejnaléhavějšími a všeobecnými problémy doby. A kde není vědění, tam je nejlepší půda pro víru v dogmata.

Neznajíce ani abecedy současného života sociálního, jeho vývoje, tendencí a nezvratných nutností, tito sociální „pesimisté“ dovolávají se ošumělých dogmat, aby mohli zůstat doma, když jiní bojují. Není pak ničím již podivným, že i při značné inteligenci a kulturní vyspělosti své podávají nám současně důkazy svého cítění náboženského po nejstarodávnejším způsobu.

Kromě několika drobných povídek realistické faktury a moralistických ornamentů nečetl jsem pranic od Petra Roseggera.

Jistý druh lidí v českých zemích zapamatuje si snad tento fakt jako jeden z důkazů mé lehkomyšlnosti a povrchnosti, jako jednu z nejhorších mezer v mém duševním fondu. Jako český literát, který dokonce už několikrát blamoval se i v otázce náboženské, měl bych dle jejich přesvědčení co nejdříve vyplniti tuto ohavnou mezeru aspoň tlustou knížkou (možná také, že je tenká) o Roseggerově nebeském království, již česky vydal pan Laichter.

Neučiním toho. Mám raději sebe než svůj duševní fond. Nečtu ze řemesla, tak jako ze řemesla nepíši. Nehlásím se k cechu, jehož mistři musí znáti vše, co bylo vykonáno v jejich oboru.

Píšu, mám-li chuť zajásat, požalovat nebo něco důvěrného říci několika čtenářům. Daří-li se mi to, bývá to můj svátek. A podobně čtu: málo a vybírám si, aby také čtení bylo svátek, můj svátek.

Někdy ze žalostné nutnosti píše se pro honorář. Bylo by lépe cítiti u nádraží boty, kdyby to bylo tak snadné. A čte se někdy z hloupé nudy, co náhoda ruce podá. Je zábavnější hráti taroky o halíř.

V takové nudné chvíli četl jsem v nějakých časopisech, jež náhodou přišly mi do ruky, povídky Petra Roseggera. Od té doby jsem doufal, že nikdy nebude náhoda tak zlomyslná a nuda má tak veliká, abych sáhl po větší jeho knize.

To by byl býval patrně až do smrti poměr malého českého veršotepce k velikému německému světlu.

Byl by to býval málem i poměr celé české literatury k němu.

Než máme tak příliš blízko do Německa. A máme často tak nešťastnou ruku, vybíráme-li si v cizině pro sebe, ze-

jména hledáme-li tu umělé hnojivo pro své kulturní políčko. Naši náboženští modernisté objevili v Petru Roseggerovi vzácného křesťana. Prof. Masaryk se mu poklonil, což bylo ovšem povellem pro mnohé.

Nestalo se žádné neštěstí. Jako na stromě ani na národu nepodaří se každé roubování. Ztratili jsme však přitom přece něco: to, co jsme mohli získati, kdybychom se byli zabývali duchem užitečnějším.

Malou náhradou může nám býti poučení z Roseggerova případu.

Je to především odpověď na stále ještě nedosti jasnou pro nás otázku: co to je Němec. Je to výmluvný pokyn, abychom se neoddávali humanitářské iluzi o německé pravicí, která nám bude podána přes hlavy demagogů.

Po velikém pohanu Mommsenovi přišel malý křesťan Rosegger. Nestací-li to jako důkaz, stačí to jistě jako výstraha. Druhé poučení může nám býti ještě snad užitečnější než první. Zdá se, že bude pochopeno: čím je nám dnes křesťanství.

V předposledním čísle Přehledu dochází k logickému úsudku realisticky vychovaný pan dr. Lederer. Srovnává Roseggera s Björnsonem a křesťanskou morálku s vyšší morálkou: křivdy nechápati, ale také netrpěti. A volky nevolky doznává, že křesťanská morálka je překonána i s Tolstojem.

Toto doznání je opravdu cenné. Snad je to počátek hlubšího nazírání na náboženskou otázku a rozumnějšího pak našeho boje s Římem. Snad...

Pan dr. Lederer neřekl ovšem nic nového, nic neobjevil. My, kteří jsme milovali antiku (jistě její vlastnosti) před Macharem, znali jsme také dobře „jed z Judey“ a vymezovali jsme křesťanství jeho místo. Nebylo-li nám nepřítelem, bylo nám překonaným stanoviskem. Měli jsme tehda dosti jasné pojmy.

Ale bylo nás málo. Byli jsme předčasní. Míti předčasné jasné pojmy o jistých věcech, to jest radikalism. A radikalism je již po delší dobu v českých zemích ve klatbě.

Dnes je u nás skoro zločinem proti národní důstojnosti

radikalism v poměru k Vídni: tehda byl opovržením stíhán radikalism v poměru k Římu, k církvím, ke křesťanství.

Prof. Masaryk jal se „hýbati náboženskou otázkou“. Kouzlo jeho osobnosti pomátlo kdekoho. Pomátly se i pojmy, koupali jsme se v mlhách. Prof. Masaryk prohlásil vystoupení z církve za „pouhou negaci“; učitel a poslanec Černý protestoval proti propagandě bezkonfesijnosti mezi učitelstvem, protože se bál „nových obětí“. Křesťanství mělo vysoký kurs, agitovalo se pro protestantství...

Přešlo několik let. Vývoj stal se nejlepším odpůrcem Masarykovým. Vznikla a rozmohla se propaganda Volné myšlenky, u níž bezkonfesijnost má nejvyšší kurs. Odvaha římského klerikalismu našla statečné odpůrce ve všech kruzích; „obětí“ se nikdo neleká, Katolická moderna hozena byla do jednoho pytle s ostatní černou družinou, kam patřila. Přichází Machar, miláček realistické strany a důvěrný přítel Masarykův, se svou antikou a se svým jedem z Judey. Je tu mnoho pochybeného, ale propaganda sama má dobrý smysl. Týž Machar nešetří právem ani protestantismu.

Prof. Masaryk, jenž se modlí Otčenáš, je skoro zapomenut: ztratil se v temnu parlamentární politiky. Zato žije Machar, který se prohlašuje za nepřítele křesťanství.

Rosegger nemohl vyraziti svůj teutonský válečný řev v příznivější době pro nás.

Davu nestačí logika myšlení ani poetická síla krásných útoků. Žádá důkaz očividný, makavý.

Ejhle, veliký křesťan Rosegger!

To působí na lid. A to působí i na inteligenci, jak ukazuje pan dr. Lederer, neboť nutí to opravdu k uvažování, k hledání analogických případů, jež se pomalu hromadí a hromadí, až přehluší klamné učení i toho nejmilovanějšího učitele...

Věříme, ba víme, že je v národu našem ukryto dosti mravní síly, kterou národové vítězí a která nevyvolává se, neutužuje se, nezmnožuje se nějakou doktrínou náboženskou nebo politickou, nýbrž vroucím přimknutím se národu k ideálu přiměřenému době.

Chybí nám dosud tento ideál. Ale je jasno, že nám ho

nenahradí žádný ideál odložený. Vývoj se nevrací; tím méně možno se národu uměle vrátiti. A křesťanství, „sebečistší“ křesťanství a z něho vyvozované humanitářství je takový odložený ideál.

Po dva tisíce let skoro pokoušelo se lidstvo strávití jej. Vyvrhlo jej vždy znovu, aby se znovu pokusilo. Mnoho krásného vzešlo z tohoto úsilí. Ale je konec, navždy konec. Kniha je dokončena. Vyrábějí se jen pamflety, plagiáty, teskné traktáty v jádru tak hluboce neupřímné.

Rosegger přispěl svou hřivnou k této nezáživné literatuře, což mu ovšem nebránilo pomáhati svým zuřivým soukmenovcům pozdvihnout barbarský kyj na nás.

Jeho křesťanství je lež, i když mu sám věří, je lež jako všechno dnešní křesťanství, jež nemohouc roditi Husův a tím méně Ignátů z Loyoly a Františků z Assisi plodí katolické modernisty, kteří berou do zaječích při prvním dupnutí papežova pantofle, a špinavé křesťanské sociály, plodí pastory, pronásledující „nemravné“ pohlednice, plodí celou hordu pokrytců a analfabetů.

Starý ideál nikoho již nerozehřívá. Spekuluje se s ním jen, někdy z velké prostoduchosti, obyčejně však z malé nezištnosti.

Pozemský život byl jím pohaněn, ale zjednával si stále znova satisfakci. Nový ideál jest již budován a jest budován z podmínek, jež diktuje vítězný život. A jedna z nich zní v pravém opaku ke křesťanství:

Odporovat zlému! Netrpěti křivdy!

Rosegger tedy prokázal nám možná velikou službu, bude-li se u nás o jeho případu klidně a beze zloby uvažovat. Neboť pak musí u nás ztratiti veškeren kurs fráze vypůjčené ze středověkých traktátů a všechno ufňukané humanitářství.

Křesťanství naučilo nás viděti mnohé zlo, jehož antika ještě neviděla. Učilo nás nepáchatí křivdy. Dobrá! Ale křesťanství učilo nás také trpěti křivdu, nebrániti se zlému, za něž náhradu obdržíme v nebesích. I když nepočínalo si při tom důsledně, kazilo rádo tímto mravním jedem právě ty, kteří byli utlačeni a vykořisťováni.

Roseggerova logika zdá se býti tu hodně křesťansky lo-

gická. Německý panský národ, toť vrchnost od boha, a my, otroci, trpme křivdu, aby bylo naším království nebeské.

Ale v Právech člověka a občana, která navrhl Maximilien Robespierre, zní článek 36:

„Ten, kdo utlačuje jediný národ, prohlašuje se za nepřítele všech.“

A článek 37:

„Ti, kdož vedou válku proti národu, aby zadrželi pokrok svobody a zničili práva člověka, musí býti pronásledováni všude nikoli jako obyčejní nepřátelé, nýbrž jako vrahové a jako vzpurní lupiči.“

To je nekřesťanské, krásně nekřesťanské, poněvadž je v tom hlas života, tíhnoucího k síle a svobodě. Není to v katechismu, ale národové se tím řídí v nejkrásnějších svých okamžicích, třebaže křesťanští diplomaté, státníci a politikové jsou povznešeni nad takové hlouposti.

Nesměl by si myslím každý dovolit vydati podobnou knihu, jako jsou *Dojmy a potulky* od pana Miloše Jiráňka. Nehodí se do žádné literární škatulky; snad jsou to fejetony, ale nevyměřené pro určitý den a určitý počet sloupců pod čarou; mohly by to býti také úryvky z deníku senzuačního člověka, kdyby každá z těch patnácti črt, úvod v to počítaje, nežila samostatným životem a nepočínala jako povídka nebo umělecká studie. Rovněž nemá tato kniha žádného pevného jádra aniž jakékoliv pevnější a symetrické stavby. Je to rozkošné nic, ale vzdáte-li se mu naivně a prostě, zanechá ve vás dojem setkání se silným a zdravým moderním mužem; je to měňavá hra, která okouzluje, nesmí však býti pedantsky analyzována.

Takové knihy smějí napsati jen lidé, kteří mají co říci svým vrstevníkům. Přistoupíme-li ke knize páně Jiráňkové s důvěrou a láskou povinnou autoru, jenž si nás naklonil již tím, co jsme od něho četli ve Volných směrech, a máme-li trochu schopnosti zachytiti pro sebe syntetickou výslednici dojmů z těchto úryvků a epizod jeho senzuačního života, seznáme, že k nám tu mluví jeden z těch tichých proroků zítřejší obrozené kultury, kteří nevezmou sice do úst převratných hesel, zato však mají v krvi již prvky renesančního člověka. Co více mohli bychom chtíti od mladého autora, který snad ani nechce býti literátem?

Opravdu, pan Jiránek nechce býti literátem, nechce býti snad ani malířem. Chce býti šťastným člověkem, pro kterého chvíle tvoření jest chvílí opojení, svátečním okamžikem, který dodává životu ceny. Žaluje: „Vyskytují se i lidé, kteří v pevné naději, že jim budou rovněž podobné chvíle dopřány, učí se už napřed způsobu, jak je potom zachytit a zrealizovati, jako se voják učí execírce pro možné bitvy budoucnosti. Ale jako většina vojáků vyslouží, aniž kdy viděli bitvu, tak také oněm pro stálou přípravu nezbude času žít, nebo se zamění pomalu technika za obsah a oni

kroužice slova nebo zdobíce voňavkové flakóny zapomenou zcela na vůni, a máme profesionály, kde jsme zvykli hledat umělce; ale zvyk byl špatný a vyplácí se odedávna zklamáním.

A zatím mýjíme mezi lidmi každodenními ty, kteří dovedou cítit životnou krásu, aniž učinili její hledání řemeslem...“

Taková oprávněná hrůza před řemeslným profesionalismem, před mechanickou výrobou toho, co má a musí být plodem výjimečné vnitřní nutnosti a sváteční chvíle, propuká na několika místech knihy páně Jiránkovy. Taková hrůza však je negativní stránkou pozitivní touhy po svobodném a krásném životě, očištěném od kupeckých vlastností doby. Taková hrůza či hněv, taková touha či láska, opovržení neplodnou všedností a nenávist k pohodlné prostřednosti mohou vzklíčiti jen v duchu vědomě či nevědomě prosyčeném představou osvobozeného člověka.

Odtud je ovšem ještě velmi daleko k úplnému a vědomému pojmu renesančního snu, k pochopení všech jeho podmínek.

Ale touha je zde, a u pana Jiráňka postřehneme ji i v detailech jeho zálib. To není však všechno.

Z této knihy prchavých pocitů i výsledních dojmů ze života a umění vane jarní dech onoho silného, svěžího a mužného senzualismu, který v posledních letech na všech stranách vyvěrá z tajemné dílny, kde vznikají charakteristické proudy doby.

V mnoha revuích a časopisech u nás i v cizině bylo ukázáno na renesanční a převratný ráz tohoto senzualismu, nadobro očištěného od vší příchuti katolické a od zkaženého vkusu románské dekadence. Dal k tomu příležitost traktátový Arcybaševův Sanin.

V erotické literatuře a v erotických publikacích obrazových, jež se báječně množí, převládá kult krásné nahoty a silného rozkošnického aktu, přibírají se na pomoc kreslíři japonští s jich mocně vyvinutou smyslností a překládají se povídky orientální.

V české literatuře jmenoval bych mladého prozaika pana

Františka Langra. V jeho krásném „Pohřbíváči mrtvol“ volá — tak se mi aspoň zdá — „hrdina“ povídky za celou pomalu dorůstající generaci: „Stojím na skále a volám po tobě. Spíš někde, že neslyšíš mého volání? Anebo se koupeš mezi skalními útesy... a stydíš se, cudná, předstoupiti nahá před zraky mužovy? Jako na slunce čekáme na vás, ženy! Voláme do temnot života temnějších nad temnoty noční: Přijď, přijď, abychom v tobě se koupali jako v lázni novo-rozenců...“

A teď srovnajme s tímto smyslným výbuchem touhy po renesanci rozkošnou epizodku ze života „uječka“ páně Jiránkova, jež autor nazývá celým mužem, což zajisté zvyšuje charakterističnost případu.

„Jednou mi vyprávěl, jak poprvé uviděl krásu. Byl tehdy mladý hoch, docela mladý, snad sedmnáct let; vedl s druhými dobytek z Uher na moravskou stranu a snad pašovali, byla tuším ještě celní hranice tenkrát. A on šel napřed a tiše jakousi stinnou stezkou, jaké jdou po volnějším boku Javořiny od Staré Turé. A v lese při cestě šlapaly tři mladé Slovačky, sestry, hlínu na cihly; bylo červnové parno a nikoho široko v lese, a špinavá hlína postříká šaty, i když se podkasají hezky vysoko; tož holky shodily všechno, co na sobě měly, — a neznám malíře, který by shrnul tolik živé krásy na svoje plátno, co jí vyčaroval můj starý uječek několika slovy a gestem, když líčil ten les se světly a stíny, tři nahé ženy při práci a svůj strnulý úžas, když spatřil poprvé, co je na světě krásy.“

Nevím, zjeví-li se ihned každému souvislost těchto dvou citátů z různých autorů; já cítím ji bezesporně. Snad proto, že jsem z těch lidí, kteří jsou pyšní na své melancholické štěstí, že jejich miniaturní vnitřní svět je víceméně přesným reflexem vlnobití mezi břehy kulturního celku, k němuž patří.

Jednoho slunného, červnového dne zastihl jsem všechny husky z dědiny v zátočině řeky. Na slunci projevovaly svou radost ze života. V šílené hře jako opilé vroucí prškou z nebes metaly kozelce, potápěly se, křídly vodu tepaly, vzpínaly bílá těla. Bláznivá kaskáda zvířených krůpějí, bles-

ků a bílých ptáků tryskala do výše za sluncem. A tu mi kmitlo hlavou: znám slunný, písčitý kout řeky mezi hájem a zarostlou stráň; tu vidět *takhle* — ženy!

To je smyslná touha, ale současně i touha po svobodné kráse. „Kdyby se nám častěji dostalo viděti nahou přírodu bezprostředně, .. zhnusil a znemožnil by se nám snad život, kde zvyky, předsudky a konvence omotaly nás natolik, že chtějíce dopředu narážíme na vlákna, bavlnu, na kalné skleněné stěny, ale skoro nikdy o nahý svět nahým čelem...“ praví pan Jiránek. A tu již nemůžeme mluvit o touze neuvědoměné, nýbrž blížíme se k pravému pochopení revoluční povahy moderního senzualismu.

Víme ovšem, kolem čeho točí se svět, ale moderní smyslnost znamenala by přece jen málo, kdyby se vyčerpávala přímým poměrem k ženě. Nikoli, její náruč je rozevřena pro všechnu pozemskou krásu živou a silnou, jejíž pouhým reprezentantem, symbolem je nahota lidského těla.

Moderní pohanství, za jehož nejkrásnější projev u nás považují knihu páně Jiránkovu, poněvadž je tak bezprogramní, tak neteoretická, poněvadž je to kniha bezprostředních dojmů, beze všech *arrières pensées* podávaných tím nej-přirozenějším způsobem, — moderní pohanství nectí Héliu jako božství, ale miluje zato dvojnásobně všechny zázraky, jež slunce vyvolává přímo nebo nepřímou ze staré země, a chce jim uvolnit cestu, učiniti je přístupny všem, kdož po nich touží.

Pan Jiránek je proto výmluvný doklad. Paříž, španělská tanečnice, Sada Yacco, Whistlerovy portréty, Goya, van Gogh, starý Slovák, Aleš, Praha, sladký venkov, kovář, zbojník... to jest jen povrchní výčet námětů k smyslným písním, jež nechtějí býti ničím jiným. Nehleďte anekdot ani duchaplných kozelců; autor není povídkář nebo esejista ze řemesla: miluje život, toť vše.

Řekl jsem nahoře cosi o melancholickém štěstí; pan Jiránek mluví o melancholickém entuziasmu. Vysvětlení najdete v citátu z prózy páně Langrovoy: „Voláme do temnot života temnějších nad temnoty noční...“

Zda není však toto vědomí ukazovatelem k východu? —

Řekl jsem již, že kniha páně Jiránkova je psána nejpřirozenějším způsobem. Není to literatura, je to vášnivá zpověď bohatého člověka, jakých máme sotva mnoho. Její elementární styl má půvaby zurčícího horského potoka.

Výstavní místnost výtvarného odboru Klubu přátel umění ve varhanické škole není ovšem nejšťastnější místo. Ale vkročte do ní nyní, kdy tu vystavuje pan *Jícha své akvarely!*

Ze všech koutů jako by se vám vrhal vstříc zástup usměvavých, svěžích, nahatých dívenek pod modrou oblohou s bílými uhánějícími oblaky. A nekvetou snad kol dokola třešňové stromy?

Něco nevýslovně veselého a milého chytne vás, aniž víte, z kterého kouta to přibíhá: musíte se, vím to, usmáti, jakmile jste vkročili, usmáti úsměvem poněkud překvapeným, ale přitom tak hluboce spokojeným, jako když vás štěstí ověje nebo jako když, jak jsem řekl..., dívka nahá a rozkošná běží vám vstříc.

Zvláštní náhodou vystavuje pan *Jícha* pro nás svoje akvarely právě letošního dubna. Co jsme se jen načekali na jaro! Teď je již máme, a přece nemáme. Přiběhne a zas odběhne, pohrává si, škádlí naši touhu: už se skoro hněváme.

Jakmile však vejдемe do této malé výstavy, zapomeneme na rozmary bujného aprílového pacholety. Zde stojíme uprostřed jásavého a oslňujícího května, zde máme celé, opravdové jaro — třebaže z úzkých rámců hledí na nás také letní, podzimní i zimní krajiny.

Řekl jsem květen, poněvadž jeho nádhera je takhle čistá, radostná, svěží a prostá. Není nic vášnivého, červnově smyslného v umění páně *Jíchově*; citová prostnost, křišťálová čistota nazírání tohoto umělce je právě tak veliká jako jednoduchost jeho výrazových prostředků u nejlepších věcí.

Písničky, ryze malířské písničky beze všech *arrières pensées*. Něco skřivánčího, stejně perlivého, ale měkčího a bohatšího při vši přirozenosti.

Pan *Jícha* maluje především slovácký kraj, slovácké motivy. Jak snadno mohl se tu zavděčiti povrchní módě, jak lacino strhnouti k šílenému potlesku domácí obecenstvo!

Věřím, že by se to nebylo stalo na úkor umělecké kvality jeho děl, a přece umělec vyhnul se všemu folklóru se zvláštní důsledností.

Zde je malý psychologický problém, který stane se ještě zajímavějším, pozorujeme-li, že ani na jediném tuším z těch sedmdesáti vystavených akvarelů nenajdete sebemenší lidské stafáže.

Vzdal se umělec zúmyslně všeho zjevně folklórového, poněvadž opovrhoval každou léčkou, každým zaskočením průměrného diváka? Chtěl žárlivě vítěziti jen a jen uměleckou kvalitou svého díla? A miluje tak vroucně přírodu, že člověk zdá se mu rušiti její půvab?

Neznám pana Jíchy osobně, nevím o něm nic a nemohu tedy zodpovědět těchto otázek. Ale nemoha rozřešiti tohoto umělcova a snad i člověkova problému, nemám proto menší radosti z výsledků jeho umělecké snahy. Naopak. Mohu takto doufati, že akvarely páně Jíchovy jsou zúmyslně, z vnitřní nutnosti umělcovy mentality tím, čím skutečně jsou: písničkami ke chvále země, radostnými akordy, svěžími, skoro tanečními melodiemi, jejichž myšlenkou je dobré malování a popudem láska k půdě v každém jejím střídajícím se rouše.

Solidní, prosté, skoro spontánní je umělecké dílo páně Jíchovo. Obdivuhodným samoukem byl nazván. Nechápu dobře tohoto slova dnes, kdy se tak všeobecně ví, jak málo důležitá je škola. Kdybych měl však slovo samouk přece akcentovati, tož učinil bych to snad jen proto, abych vysvětlil, proč toto umění je tak krásně naivní, proč nikde nenese stop ošklivých naučeností a manýr.

Akvarely páně Jíchovy nejsou datovány: bylo by však zajímavě znáti postup jeho výrazu. Snad se mýlím, ale představuji si, že jeho cesta počíná u oněch solidních prací, vynikajících znamenitou kompozicí a krásným zharmonizováním ploch, ale jinak úplně odpovídajících běžné představě o akvarelu.

Pak přicházejí snad ony obdivuhodné a mně nejmilejší práce, při nichž štětce — představuji si je skoro rytmicky přitom tančící v ruce umělcových — vrhají na papír lehké,

poněkud prodlužované údery s velikou jistotou, která hravě překonává všechny obtíže. Vír svítících drahokamů vyvolává tu umělec na ploše s nedbalostí, která je stejně virtuozitou jako hlubokým pochopením. Zde je nejčistší malířství, osvobozené ze všech pout. Motiv mizí, není chuti ani času k uvědomění si toho, co obraz představuje. Jak je tu vším a toto jak je tou pravou a nejkrásnější písní páně Jíchovou, v níž je nejvíce lásky, opojení a radosti.

Poslednímu stadiu přičítám konečně ony velké práce, náběhy k stylizaci a melancholické monumentálnosti, jež činí dojem velmi delikátního a virtuózního patronování. Není v nich však, zdá se mi, toho bezprostředního a radostného opojení pozemskými půvaby.

V panu Jíchovi našli jsme novou lásku. Jeho láskou je patrně slovácký kraj a jest jí hoden. Kdo však umí takto milovati jeden kraj, miluje nevědomky celou zemi. Přál bych páně Jichovo umění i jiným krajům. To hlavně z toho důvodu, že bych rád umělce tak silného a zdravého viděl před — dalšími úkoly. Konzervativnost nepřináší nic dobrého; snaha překonávat svou minulost je nejkrásnější umělcův pud. I ztroskotání bývá tu nádherné, a kdo má za sebou takové dílo jako pan Jícha, nezahyne v něm.

Na konec? Zastavil jsem se nedávno u malého výkladu amatérských fotografií. Byly mezi nimi i práce kteréhosi kaplana. Ten člověk fotografoval jen kostely a boží muka... Pan Jícha odpustí mi snad tuto nevhodnou poznámku. Ale jako jsem nenašel v jeho vystaveném díle žádné lidské ani folklórové stafáže, nenašel jsem v něm ani motivů náboženských. To se mi zdá dosti pozoruhodno u malíře kraje slováckého. Není-li to náhoda, mohlo by to dodávati umělcově lásce k přírodě zvláštní vůni — vůni, která je mi nade vše milá.

Nelíbí se mi to přirovnání našeho zejména kulturního života k „novině“, to jest k „lesu obrácenému v pole a poprvé vzdělávanému“. Věřím totiž, že ta naše tak hluboce žitá minulost, která nalézá se na oné straně propasti, již rozpoltila náš život katastrofa bělohorská a vysílenost po bojích náboženských, nebyla pro nás smazána jako mokrou houbou s tabule, na níž teď zcela nové češství rýsuje dětskou a neobratnou rukou nové dějiny nového a odlišného národa. Věřím, že nebyla dokonale porušena kontinuita a vnitřní rytmus našeho národního bytí, že steré paprsky stále přicházejí k nám z onoho břehu a určují v našem národním těle celou řadu chemických procesů, že máme kořeny své napolo latentní tradice ve své předbělohorské minulosti. Věřím zkrátka, že nejsme „novinou“, nýbrž starým vzdělaným polem, přes nějž ovšem valila se a často ještě valí nejdrsnější kopyta a jež leželo příliš dlouho ladem.

Také — a to podotýkám jen mimochodem, nelíbí se mi toto přirovnání, protože připomíná — pokácený les, ty hrozné bitvy, v nichž padají nejkrásnější velikáni... A pak, ač nejsem romantik, zdá se mi trochu fádňi ukázněná rozčtvercovaná krajina polní. Pro velkomožného pána, kterému polnosti patří, je to ovšem příjemná podívaná, neboť parceluje dle svého pravítka, dává síti a sklízeti pro sebe; já však dávám přednost lesům, kde kultura jest jaksi utajený, spodní plán, jenž váží si více individuality, a kde velkomožný pán vyhlíží méně vtíravě, ztrácí se, jak se sluší a patří.

Připouštím ovšem, že zmíněné přirovnání je dosti originelní a že může poskytovat těm, kteří se považují v jeho důsledcích za první hluboké orače „noviny“ a za její spásu, příjemný pocit vlastní důležitosti.

Pro svou osobu držel bych se však raději přirovnání méně sice originelního, ale také méně kulhavého: Náš český život je jako mladý stromek vyrůstající ze starých kořenů

vedle pařezu, z něhož, jsa podřat, odpadl prvotní kmen.

A zdá se mi — to chci nejprve říci —, že se má znamenitě k světu, že vcelku... pozor! Nejsem pesimista, a s přibývajícím rozumem zhnusili se mi také nadutí páni, kteří stále ohrnují velkopansky nos a hrají si na neomylné soudce, ale když přijde ke skutkům, tu místo těžké, nevděčné kulturní práce od kořenů pořádají pro nejnaivnější diváky slavnostní eskamotérské „činy“, produkce tlupy z nejvyššího rozhodnutí privilegované..., nejsem pesimista, nechci každý den dvakrát zlomiti hůl nad českým životem..., ale nejsem ani optimista.

O tom nemůže býti sporu, že děláme ledacos obráceně, že si raději hrajeme, než pracujeme, že Evropu doháníme hubou a jsme ve skutečnosti stále pozadu, že se s metodou přímo opičíme a pijeme každý lektvar, jež v cizině navarili, a že ten náš mladý stromek stále musí býti hned tu, hned tam podepírán a mnoha planých výhonků stále zbačován. Důvodů k nářkům máme stále až dost.

Ale nařikání nesmí se státi zvykem. I to je někdy nemoc. Stále nařikati nesměli bychom ani tehda, kdyby kolem nás nebylo pranic chvály a povzbuzení hodného. A to není našťestí náš případ. Kdo pozoruje celkový život náš a nezastavuje se příliš u řemeslné politiky, pro niž jsme se nenarodili a která konečně jest pomalu pátým kolem u všech vozů, ten musí slyšeti přímo šum mízy, prudce vystupující naším kmenem...

Zavedlo by mne to příliš daleko, kdybych všemi fakty chtěl dokazovati své přesvědčení, že rosteme kulturně, do šířky i do hloubky. Kdybych chtěl dokumentárně ukázati, jak například stále hojněji a častěji dávají teď u nás jednotlivci i malé skupiny lidí popud k důležitým kulturním činům v prostém i vyšším smyslu slova. Není toho však ani třeba: Každý, kdo hledí kolem sebe očima jasnýma, vidí, že jdeme kupředu se zraky upřenými k jasnějšímu cíli, třebaže často zakolísáme, klopýtáme, třebaže leckterý krok se nám nezdaří a musí býti opakován...

Opět jeden zajímavý popud vyšel z naší výtvarnické obce. Sochař St. Sucharda a architekt J. Gočár podávají v prv-

ním čísle krásné revue Styl svůj návrh *bělohorské mohyly*.

Na první pohled zdá se všem, že podobný návrh na pouhý pomník, o jehož uskutečnění ještě k tomu nikdo bezpochyby neuvažuje ani, není nic tak důležitého a charakteristického pro náš kulturní život, abychom mohli z toho činiti vážnější závěry. Řekne se: dva umělci hledali a našli myšlenku, na níž chtěli zkusiti své síly.

Ale uvážíme-li, že podobný návrh vyvolává diskusi nejen o své ceně umělecké, nýbrž i o své ideové hodnotě a že nutně dává popud k úvahám o pravém významu událostí neb osob, jejichž jakýmsi hlasatelem má býti hotové dílo, — uvážíme-li dále, že u nás v poslední době předcházely tuto diskusi o mohyle bělohorské diskuse o pomníku Husově, Palackého, sv. Václava, jež i při své ledabylosti na některých stranách nadhodily a osvětlily leckterý důležitý moment, — uvážíme-li konečně, že Bílá hora, Hus, Palacký opravdu a sv. Václav aspoň zdánlivě mají pro nás hluboký význam celonárodní —, musíme v celém tomto faktu viděti jakési hnutí, jež přiřaděno k jiným obdobným zjevům v našem národním životě, zejména k podobnému hnutí literárnímu, opravňuje nás činiti celou řadu dohadů velmi pravděpodobných a pro stav naší kultury charakteristických.

Zdá se mi například, že vedle tohoto úsilí o pomníky, připomínající důstojněji než dosud bylo u nás zvykem veliké stránky našich dějin, můžeme postaviti snahu do očí bijící v nové naší literatuře, snahu o dokonalé a moderním požadavkům v nejlepším smyslu vyhovující vystižení dějin naší literatury, jejich ducha a jednotlivých významnějších zjevů. A tu pak ze souhrnu těchto snah můžeme vyvoditi především ovšem to, že žije v nás silný pocit kontinuity našeho národního bytí, a pak zejména to, že náš kulturní život vchází pomalu v onen stav zralosti, jenž jest sice stále ještě mládím, nicméně však pocituje již potřebu účtovat dokonale s minulostí, aby maje jasno před sebou mohl se tím rázněji vrhnouti vpřed. Ty umělecké a kritické činy k řadě fakt, o nichž jsem tu jednal, náležející nejsou pak ovšem pouhými náhodnými projevy nezávisle

tvořících individualit, nýbrž výslednicí podněcovaného tlaku národní duše, jež chce se vysloviti.

Proto přičítám návrhu na bělohorskou mohylu větší význam než snad sami umělci, kteří ho podali. Jest mi vedle jiných projevů podobných symptomem šťastného kvasu v naší kultuře, mízy prudce stoupající naším národním kmenem, sladkého uzrávání naší národní duše...

Návrh sám nemohu však nazvati nejzdařilejším, pokud smím pronášeti úsudek dle reprodukcí modelu. Jeho architektonická část zdá se mi příliš studenou a nepřesvědčující, slavnostní, nikoli mocnou, tvrdou jako hradba kol hrobky krále, jehož se národ bál, ale jehož nemiloval. Nedovedu si představit, že city prostého příchozího mohly by býti vyrušeny tímto kamením, jež je příliš hmotné samo o sobě i příliš hmotně vyjadřuje myšlenky svých autorů. Jsem přesvědčen, že by opomenulo stvořiti v sobě i kolem sebe posvátnou atmosféru, vhodnou k důstojným meditacím.

A ideově? Hrob. A to není správné.

Bílá hora není náš hrob. Bílá hora, korunovaná pomníkem, smí býti jen zevnějším znamením našeho dočasného vysílení, z něhož jsme se vzpamatovali a vstali. Můžeme na bělohorské pláni postavit prostý náhrobek těm, kdož z naší strany tu padli; nemáme však práva stavěti tu hrobku českému národu.

Nic fňukavého. Kdo může říci, co by se bylo dělo s českým národem bez Bílé hory, s národem, jenž v pračkách a vojnách náboženských vyplýval své nejlepší síly a byl i bez Bílé hory k smrti vysílen? I budoucí bělohorský pomník musí hlásati zázrak našeho obrození. *Že náboženství stálo nás téměř život a že osvícenost nás obrodila*, to chtěl bych naznačiti v kameni a postaviti uprostřed bělohorské pláně.

Mánes počal vydávat novu revui Styl, věnovanou architektuře, uměleckému řemeslu a úpravě měst. Nestačí však v tomto případě upozorniti pouze na nový časopis: musíme si uvědomiti celý význam tohoto neocenitelného kroku, musíme zřetelně objasniti našim lidem, že opět jeden veliký kulturní čin stává se skutečností a že jsme povinni těm několika statečným lidem z Mánesu, kteří se vzchopili k různé iniciativě, velikou vděčností, tak velikou, že ji nesmíme projevit jen laciným a sentimentálním uznáním, jen povinnou podporou, nýbrž že i nám všem, kteří neživoříme v letargii, lhostejnosti k domácí kultuře, jest snažiti se rovnocenným jednáním dodatí tomuto činu významu co nejširšího...

Před lety napsal Peter Altenberg jakousi báseň v próze: „The Studio, krásný sešit z Anglie“, jež vyslovovala tehdejší nadšení umělecky cítících lidí pro anglický časopis, jehož význam byl světový a obrozující a jenž neměl rovného co do bohatosti snášeného materiálu a co do krásy reprodukcí. Od té doby změnilo se však mnoho. Moderní nazírání, jehož propagátorem The Studio bylo, rozšířilo se křížem krázem a leckde se i prohloubilo, z The Studio stal se však obchodní podnik hodně hřešící na svou popularitu a vznikla v různých zemích celá řada obdobných časopisů odborných i populárních, z nichž leckterý překonává svůj vzor. U nás jsou známy zejména obě výborné vcelku revue německé, Dekorative Kunst a Kunst und Dekoration, jež po leckteré stránce vynikají nad The Studio.

Hleděli jsme závistivě na šťastnější sousedy; jsme tak chudí a měli jsme jen své Volné směry, stále krásnější a krásnější ovšem, ale nikterak nepostačující nesmírnému počtu snah a idejí, jež pomáhají obroditi smysl pro uměleckou kulturu a její cesty. Vychází ovšem ještě orgán pražské Jednoty výtvarných umělců Dílo, jenž sliboval věnovati se hlavně umění dekorativnímu. Ale časopis tento svého slibu

řádně nesplnil a splniti nemohl: není pravé umělecké zdatnosti u většiny výtvarníků, jichž jménem je revue vydávána, není u nich ani vážnějších a na výši doby stojících uměleckých snah. Ostatně časopis, který si ještě roku 1908 dovolil surový a z bezednosti české hlouposti čerpaný útok na Mánes a francouzský impresionism, jest nám zakázáno bráti vážně. Litovali jsme tedy, že Volné směry nemohou nebo nechtějí věnovati více místa umění dekorativnímu (v širším smyslu slova) a uměleckému řemeslu.

Teď však — konec steskům! Máme svůj Styl, a smíme-li soudit dle prvního čísla, vynikne tato umělecká revue naráz v řadě zahraničních listů prosta všech ohledů čistě obchodních.

Je to zajisté svrchovaně šťastná okolnost, že obě naše umělecké pokladnice, Volné směry i Styl, nalézají se v rukou našich nejvážnějších výtvarníků. Obchodník, soukromý spekulant, i kdyby sebepoctivěji začal, volky nevolky svedl by je na scestí v našich neutěšených poměrech, jež vyžadují tolik trpělivosti, námahy i obětí finančních.

Máme vcelku více štěstí než rozumu. Právě proto však jest načase, abychom uvážili celý dosah toho, co už máme. Díla podniknutá z potřeby několika jednotlivců musí se státi nezbytnou potřebou celého národa.

Tož teď jedna opravdu křičící mezera byla opět vyplněna: máme svou vážnou, přístupnou revui pro architekturu, umělecké řemeslo a úpravu měst, důležitého, ba pro kulturního člověka nezbytného rádce, který má zdokonaliti a očistiti — očistiti zejména! — náš vkus.

Čistota, pravdivost, účelnost, barva, to jest bůh o čtyřech osobách, kterému musíme postavit oltáře v našich obydlích a v našich obcích, cítíme-li umělecky, a jehož příkazy musíme si vzíti k srdci, abychom se naučili s taktem a vkusem okrašlovati si zevní existenci nejen tehda, když si můžeme postavit stotisícovou vilu někde u jezera, nýbrž i když je nám počítati s každou korunou.

Úloha, již si vytkl Styl, je v našich poměrech ohromná. Nechci prozatím mluvit o tom, jak daleka cesta — marné volání k pochopení širokých vrstev; Styl vykoná veliký kus

práce už tím, když se mu podaří vzbuditi lásku k moderním dekorativním a uměleckořemeslovým snahám a smysl pro jejich logiku u těch, kteří jsou již nebo myslí si, že jsou, v nějakém kladném poměru k umění.

Mezi našimi vzdělanci, mezi našimi spisovateli a výtvarníky dokonce, jest stále ještě bílou kavkou člověk individuálního vkusu, který dovede posoudit aspoň naivně uměleckou práci z jiného než svého oboru (má-li vůbec nějaký), který neprojevuje předsudků pochodících nikoli z individuálních idiosynkrazií, ale z nedostatku vědění a zájmu, který konečně váží si každé krásné věci.

Tu jest nad jiné důležité, aby redakce Stylu měla stále na mysli, že také úlohou této revue jest přispívati k pomalému zvýšení úrovně české umělecké kultury, aby nebyla jen rádcem boháčů a estétských salónů, nýbrž spolutvůrcem obrození, jež musí zapustit své kořeny co nejhluběji do našeho národa. Nesmí zapomenout, že i když se obrátí k vynikajícím duševně lidem, promluví nicméně často k analphabetům v oblasti snah, jež chce fedrovati.

Kdesi ve svých fejetonech o rusko-japonské válce tuším mluví J. S. Machar velmi pohrdlivě o japonském umění, z něhož bezpochyby zná leda odpadky a brak roztažený ve výkladních skříních vídeňských velkoobchodů. Jistý znalec japonského výtvarného umění pravil však: „Jen sedlácký smysl odmítá ihned cizokrajné, protože nechce dáti si otrásti namahavě dosaženými názory. Ale pružný duch kulturního člověka snaží se i exotické pochopiti, s ním se sblížit.“

Japonské umění, zejména malířství, jež způsobilo nejednou malou revoluci v názorech evropských malířů a mělo na ně nejeden dobrý vliv, jest pro nás ovšem exotické, což neznamena však nic jiného než to, že vzrostlo v národě trochu příliš na východ od nás žijícím a jest součástí kultury — a jaké kultury! —, která z odlišných základů odlišně se vyvíjela. Prostý rozum nám praví, abychom se neblížili k němu s pohrdáním, nechceme-li, aby nám bylo stejně a stejným právem oplaceno; náš kulturní cit a zkušenost z našeho moderního malířství ponoukají nás vniknouti pod jeho „exotický“ povrch a — poučiti se.

A tu shledáme, že japonský příklad nemá jen cenu odbornou a neukazuje toliko očekávané odlišné výsledky odlišných principů. Neseznáme jen děl tvořených ze zásad a na základě tradice, jež jsou nám cizí a mohou se zdáti podivné, neseznáme také jen vývoje, který je zajímavý a ledacos analogického má s vývojem umění západního. Najdeme tu něco více ještě, něco za meze odborného zájmu jdoucího. A to jest, že japonské umění bylo nesmírně důležitou složkou života, která všemi směry jeho rozšiřovala vkus, krásu a něhu, i když se jednalo třeba jen o blud, ceremonii, módu, kratochvíli. Vezměte Čechům nebo Němcům jejich umění, Češi a Němci zůstanou na světě. Japonci nedají se však vůbec mysliti bez umění; to by nebyli Japonci, to by byli zcela jiní lidé. To budou snad zcela jiní lidé, podaří-li se kapitalismu a militarismu je strhnouti do

svého strašlivého víru tak zhoubně a hluboce jako nás, o čemž ostatně spolehliví znalci japonského života pochybují...

U nás umění „se podporuje“; Japonci s uměním žili. Průměrný evropský člověk, který „podporuje umění“, jeví svou snahu tím, že má ve skříní pár špatně tištěných a špatně vázaných knih a na stěně několik ošklivě zarámovaných olejomalb. Japonec měl třeba jen svou dvou až šestidílnou zástěnu, malbu na dobře zlaceném podkladě; ale tu zachraňoval nejdříve při požáru nebo zemětřesení, ta byla jeho největší poklad.

A jak jsme chudí i se svým vkusem, máme-li ho vůbec. My, kteří nehledíme na Japonce s takovým rusofilským opovržením jako pan Machar, jsme šťastni, můžeme-li si pověsiti na stěnu kakemono nebo postavit na vhodné místo zástěnu, na nichž jsou rozkošně vyšiti ptáci a květiny. Vrás nám je kdysi přivezl a jsou lacino k dostání v přístavních městech. Ale Japonce takové vyšívání věci považuje za sprosté, jeho kakemona a paravány musí býti umělcovou rukou malovány.

My máme své zarámované olejomalby jako pro věčnost přibity na stěně. Visí tu, dokud se neodstěhujeme nebo nezemřeme. Máme je pro „parádu“ a jsou nám lhostejny. Těch Japonce nezná. Má svá kakemona, jež mění a na něž se s láskou dívá jako na květiny ve své zahrádce.

Umění japonské je především dekorativní umění, aplikované umění a ilustrace. Potřeba, nikoli luxus.

Jak jsme směšni se svými bezúčelnými zarámovanými plátny, jež se nikam nehodí a především nehodí se do našich příbytků, potřebující zvláštních podmínek, aby mohla býti oceněna! Nevěřme, že umění těchto obrazů jest složkou kultury národa, že má vliv na generaci. Několik odborníků, dosti bohatých, aby mohli projížděti svět a hledat je ve veřejných i soukromých galeriích, má z nich svůj plezír a píše o nich knihy a eseje; jinak je to předmět obchodu a spekulace jako cokoli jiného. Největší umělecké poklady jsou složeny ve skladištích soukromníků a čekají na veřejnou dražbu, aby změnily své místo, ale nikoli svého účelu.

Ohromné většině evropských lidí jest umění, zejména výtvarné, pátým kolem u vozu života; nerozumí mu, nemilují ho, nežijí s ním. Stalo se luxem bláznů a snobů; strážliví lidé dávají přednost luxu drahé a nevkusné nádhery. Naše výtvarné umění odvrátilo se od potřebného, užitečného, účelného, stalo se světem pro sebe, tím uzavřenějším, čím dokonalejším po svém způsobu, odcizilo se člověku a nechává ho žítí uprostřed nejohybnějších věcí!

Japonec však chtěl míti krásné především předměty potřeby, zástěnou počínajíc až po látku na šaty a lakovanou krabici. Vzácnou, drahou, nádhernou byla pro něj především věc umělecká.

Naši lidé zamilovaní do zarámovaného plátna usmějí se útrpně, řekne-li se jim, že jedno z největších děl japonského malířství, hlavní dílo Korinovo, Šestatřicet básníkův, jest — dvojdílná zástěna, a nepřipustí, že to jest jedno z mistrovských děl umění světového.

Ale můžeme jen záviděti Japoncům, že u nich umění byla potřebná věc, že s ním žili. Znamená to, že jejich život neopovrhal krásou, že s krásou pronikala ho něha. Také dnešní japonská géša strojí se výstředně a vyzývavě jako velkoměstská nevěstka vídeňská nebo pařížská, ale ta výstřednost jeví se tím, že móda vrátila jejím látkám barvy a vzorky bujné genroku-periody, odlesk — i jako odlesk ještě krásný — uměleckého bohatství velikých mistrů. A všichni cestovatelé líčí japonskou žoro jako stvoření roztomilé a něžné, kdežto evropská nevěstka?...

Žijeme ohybně uprostřed ohybných věcí, protože umění není naší potřebou, protože existuje vedle nás jako něco nepraktického.

Náš umělec účelnému se vyhýbá, účelného se bojí, účelným opovrhne. V Japonsku je však odvětvím výtvarného umění i kaligrafie. Japonský malíř neštítí se umístiti kaligrafické značky přímo v malbě a sjednotiti vše v harmonický celek. Zato malíř evropský, který řeší nejtěžší problémy světla, z řemesla svého umění učinil vědu, stojí pravidelně bezradně před písmem, hlavně tehda, má-li jej sloučiti s ostatní kresbou organicky a harmonicky, jako

například na plakátě. Těch umělců, kteří to dovedli jako Chéret, jest málo. Většina našich českých malířů, kteří se pokusili o plakát, obešla tento úkol a ti, kteří ho chtěli provést, nebyli s něj. A přece jedná se tu o problém rovnocenný s kterýmkoliv jiným problémem výtvarnické techniky. Jenže písmo je věc potřeby, písmo je účelná věc, tedy nedosti vznešená pro evropské kněze uměleckého kultu!

Dosti nářků! Vývoj evropského umění výtvarného postaví nás jistě před ledajakou nutností hlubokých změn a smutné časy sociální a hospodářské rozervanosti nebudou snad také trvati a člověka od umění vzdalovati věčně.

Impresionisté a jejich až k blábolení někdy sestupující pokračovatelé *vyčerpali všechny možnosti zarámovaného obrazu*. Přijdou ovšem ještě mnozí a mnozí malíři olejových pláten, kteří budou se víceméně vraceti po proších dávno či nedávno cestách. Ale hlásí se již i proroci, tušitelé nových možností a nové budoucnosti. Zdá se, že nemají nepravdy.

Pokusy o renesanci architektury, stoupající zájem o grafiku, uměleckořemeslné hnutí, ano i ty bídné a směšné mnohdy pokusy o takzvanou „popularizaci“ umění — to všechno jsou symptomy. Čeho? Že člověk, který dnes na jedné straně chce se osvoboditi sociálně, hospodářsky, politicky, mravně, na druhé straně počíná prahnouti po kráse; že i evropský člověk chce konečně žíti s uměním.

Ovšem, okamžikový povyk, móda a zneužívání hesel zdiskreditovaly pro povrchního pozorovatele ledacos z toho, co nazývám symptomy. Ale pod povrchem mohou i ti, kdož nejsou optimisty, pozorovati vytrvalé a nevyhnutelné tendence vývoje.

Snad génius čeká na osvobození člověka. Snad teprve tehda, až s kapitalismem padne moderní otroctví těla i ducha, probudí se k nové tvůrčí práci velikého stylu.

A tušíme-li správně, bude to monumentální umění, logická a účelná architektura, provázená novým syntetickým dekorativním malířstvím. A s ním vrátí se snad v člověka hluboká láska ke kráse, jež se projeví na každém dobrém předmětu, jenž vyjde z lidské ruky.

Od té doby, co potišťený papír rozlezl se v našem nemsmyslném moderním životě jako vši v zanedbané hlavě, mají i v literatuře zvláště vysoký kurs takzvaní *pilní lidé*. „Náš pilný spolupracovník“, „náš pilný povídkář“, „náš pilný“ nebo „zázračně plodný básník“ atd., to slýcháme co den jako příspěvek k pochvalné charakteristice všeobecných miláčků, lidé to říkají bez uzardění, jako chválu oprávněnou a cennou. Nakladatelé chtějí píli od svých oblíbených autorů, kteří jdou na odbyt, šéfredaktoři chtějí píli od svých žurnalistů, kteří musí vyplnit určitý počet sloupců, i kdyby z jedné rozumné věty měli nadělat deset zbytečných, obecenstvo chce píli od svých oblíbenců...

Kapitalism a industrialism zmocnil se literatury tak, jako se zmocnil skoro všech odvětví lidské výroby. Steré příčiny nutí velikou část lidí v civilizovaných zemích, aby psala, tiskla, prodávala a četla ohromnou spoustu papíru, aniž kultura má z toho nějaký zisk.

Zběsilý shon po výdělku, vynucovaný i na nejlepších lidech zvrácenou hospodářskou a sociální organizací naší společnosti, znehodnocuje veškeru práci. Co nejrychleji a co nejlaciněji vyrábět co nejvíce, to je heslo, jehož směrem moderní konkurence tvoří svoje rekordy. A když nejdou již překonati, vymýšlí se nové druhy výroby, trh znešvaruje se spoustami nejbídnějšího zboží galanterního a „patentního“, bezcennými novinkami, na něž se chytá zvrhlý vkus a hloupost dne.

Neděje se něco podobného také například v žurnalistice? Netisknou se z týchž důvodů všelijaké plátky, o jichž existenci rozumný člověk ani nesnil, takový Nájemník, Mládenec nebo Panna?

Jako všechny druhy práce je znehodnocena také práce literární, literární umění, literatura vzdělávací, žurnalistika.

Časopisy, nakladatelé, publikum volají všichni po kvantitě bez ohledu na kvalitu. Jak směšný a nicotný jest na-

příklad náš návyk správně dodržované periodičnosti tisku, hlavně jedná-li se o časopisy, revue, publikace umělecké, vzdělávací a vědecké. Periodický tisk, jenž nedodržuje stanovených lhůt, v nichž má vycházeti, ztrácí odběratele a čtenáře. Dej co dej, ale dej v určený čas. Jaká to pitomost, jedná-li se o umění, o články, o úsudek a soustavnou myšlenku! Většina časopisů, revuí, sborníků, knihoven může poskytnouti sotva na třetině svého rozsahu skutečně cennou práci; ostatní dvě třetiny se jen vyplňují.

A toto vyplňování obstarávají pravidelně pilní lidé, onen druh literárních nádeníků, jimž materiál dodává slina jazyka, za něž píše jejich neunavné péro.

Takový politováníhodný pilný člověk ztrácí pomalu schopnost mysliti, protože nikdy si nedopřeje času k tomu. Jen jeho ušní bubínky otrásají se hromadou napolo zaslouchnutých frází, myšlenek a klevet, jež tvoří dohromady jediné jeho duševní bohatství pomíšené a přeházené. A z tohoto beztvárného smetiště těží po celý život. Všechna jeho práce je beze stylu, bez metody, bez jasnosti, bez krásy, bez barvy, bez vůně, bez ducha — ale on je pilný, a proto důležitý člověk. A jeho píle jeví se i v tom, že žádný fakt plynoucího života nenechá, aby ho neposkvřnil nějakou svou přilepenou frází, jež se opakuje věčně stejná, chutná jako bláto a zhnusí se jako kyselý, houbovitý chléb...

A takový pilný, důležitý člověk mluví rád o lenoších! Všichni poctiví spisovatelé, všichni poctiví umělci jsou lenoši! Neboť jak by mohl takový pilný člověk pochopiti, že takový geniální lenoch mučí se třeba celý den s jedinou větou, než se odváží ji napsati, že týden nosí ve své hlavě článek, než sezná, že vyjadřuje obstojně jeho myšlenku! Jak by to mohl pochopiti on, který vyvrhuje popsany papír jako rotačka, řekl bych, kdyby to nebyla urážka pro tento důmyslný stroj!

Politujme ho a všechny jemu podobné. Nezbude po nich ani řádka. Jediný svazeček lenochův má v sobě víc nehynoucího než všechno to dohromady, nač pilný člověk plýtvá inkoustem po celý život.

Politujme ho; vinen je industrialism, jehož je obětí, otrokem, který nenávidí svobodných pracovníkův.

Říká se: Obecenstvo toho požaduje. Industrialism v literatuře pokazil předem vkus lidu a teď se zaň schovává. Pitvorné komedie s potištěným papírem zúčastňuje se na tisíce lidí a skutečný prospěch z ní má několik velkoobchodníků s papírem, s tiskařskou černí a čert sám ví s čím ještě.

A na konec — anekdotu, bohužel pravdivou: Fiflenka jednoho pilného člověka, který se dře na její směšné toalety, pravila k ženě spisovatelově: „Ach, ten váš muž při svém talentu mohl míti už činžáky v Praze, kdyby byl pilnější!“

Poděkujte se, páni spisovatelé, za tuto znamenitou radu! Pochází bezpochyby od pilného člověka: ženy zvučívají moudrostí manželů.

Quel malheur! Že v panteon duchu nevcházejí ani pilní lidé, ani domácí páni, ale — lenoši, kteří i ve věku zběsilého industrialismu mazlí se s větami a myšlenkami!

Poměr širokých vrstev čtenářstva k tvůrcům a šířitelům literatury jest v naší době jistě nezdravý a zvrácený. Většina čtenářstva — lidé vkusu zkaženého a instinktů zkažených — poroučí, a nakladatelé, ano často i spisovatelé poslouchají, kdežto opravdu kulturní byl by jen poměr opáčný: aby spisovatelé ruku v ruce s nakladateli vedli ve všech směrech a určovali četbu širokých vrstev. Obecenstvo je však pán, protože veliká většina nakladatelů a mnozí spisovatelé považují je za pouhého konzumenta, jemuž musí býti vyhověno. Literární produkci řídí často jako každou jinou živnost poptávka, a nikoli kulturní potřeba národa. Proto tisknou se krváky, detektivní a dobrodružné romány, Marlittky a Carlénové, historické omáčky, sentimentální erotika a „zapovězené ovoce“, proto v nejnovější době rozmáhá se vedle literatury proticírkevní a protináboženské i antiklerikální pornografie.

Máme pokoutní nakladatele i velkoobchodníky a hazardní spekulanty, máme pokoutní spisovatele i velkopřemyslníky péra, máme běžné literární zboží smíšené i nejnovější speciality, módní artikly, patentovanou výrobu dnes třeba šumavských románů a zítra třeba japonských povídek nebo lyriky manželského štěstí. Zkrátka: máme vše, co udržuje jedno ohromné odvětví moderního živnostnictví v dobrém chodu. Poptávka a nabídka, konkurence a — jako kýžená výslednice všeho — zisk diktují všechny obraty výroby, trhu a spekulace. A kapitalism vítězí.

Literární tvorba stojí vedle literární výroby a skoro stranou. Většina čtenářstva ví o ní jen z doslechu, většina spisovatelů hledí na ni spatra, většina nakladatelů se jí vyhýbá a knihkupci ve svých skříních zastrkávají ji do pozadí...

Byla doba — a tehdy lidé žili —, kdy člověk a kniha byli stejně vzácní a krásní. Čtení bylo duševním svátkem, kniha pokladem. Dnes, kdy příliš mnoho lidí živoří, je čtení

snadnou náhradou za život, tak snadnou a domněle znamenitou, že se nejen nepocituje ubohost živoření, nýbrž dělá i leckdy z nouze ctnost: žítí toliko v knihách je něčím vznešeným a aristokratickým. Ale dnešní průměrný čtenář nemůže ani této papírové kultury dosíci. Se zvykem čísti nastala všeobecně neschopnost čísti, neschopnost rozuměti tomu, co se čte. Z umění čísti stala se prázdná a nesmyslná rutina.

Goethe pravil v kteréši rozmluvě (roku 1830) o ženách: „Ti dobří lidé nevědí ani, mnoho-li času a námahy to stojí, než se člověk naučí čísti a mítí ze čteného užitek; já k tomu potřeboval osmdesát let.“ Ale nejen ženy, nýbrž průměrní čtenáři vůbec chápou velmi málo knihy a rozmnožují z nich ponejvíce jen zásobu svých anekdot. A anekdoty to jsou, jež v knihách vyhledávají, anekdoty, jak jsou na ně zvyklí „z různých zpráv“ a ze „soudní síně“ denních listů. Kniha je pro ně jen takovým referátem o nějaké ať už tak nebo onak lechtivé události, referátem, který dlouho trvá, a čím déle, tím lépe. Tož: krváky, detektivní, dobrodružné, zamilované, oplzlé romány a povídky, pokud možno beze stylu, bez příkras, bez umění, neboť tyto věci překážejí rychlému sledování děje, jenž vyhoví nejlépe, podobá-li se dlouhému představení kinematografickému, které mžikem přesune se přes nudné kapitoly případu. Nevyhovuje-li zcela kniha v tomto ohledu, pomůže si čtenář: přeskočí stránky.

Vývoj literárního umění postupuje neznám čtenářským masám, které zůstávají věrny průměrné literární velkovýrobě, jež nezná vývoje, nýbrž jen povrchní variaci a jež z devadesáti procent je zbytečnost a otrava.

Sledujme, co se čte a jak se čte, sledujme, co se vydává a ke čtení předkládá, a shledáme, že dnes jest kniha povšechně velmi málo úctyhodná věc a čtenář velmi málo úctyhodný člověk. Dobrých knih je relativně málo a dobrých čtenářů také.

I průměrný dnešní čtenář je člověk kapitálem vykořisťovaný. Není rozumu, není metody, není kulturních ohledů a zřetelů v literární velkovýrobě, jež jest vedena jediným

heslem „Vydělat!“, jako vše, nač svou ruku vložil kapitalism.

Vyděláti! Stane se, že spisovatel napíše dobrý román zvláštního rázu, z určitého a zajímavého ovzduší. Román má nejen uměleckou hodnotu, ale i úspěch v širším čtenářstvu, k němuž mu dopomohla ta neb ona náhoda, mimo uměleckou stránku knihy ovšem stojící. Nestačí druhé vydání. Publikum chce novou knihu téhož rázu a z téhož prostředí od téhož autora, nakladatel naléhá, a tož autor píše. Píše někdy i bez naléhání, sveden úspěchem, domnívaje se, že objevil lacino svůj „žánr“, píše celé série, jest kupován a veleben, ale přestal být umělcem, stal se živnostníkem.

A podobně: Čtenářstvo oblíbí si náhle zahraničního autora, který má úspěch nebo je v módě. Nestačí přeložiti jednu dvě jeho nejlepší knihy, musí se přeložit všechno, obchodní zájem překladatelů i nakladatelů toho vyžaduje: takový autor je zlatá hřivna, jež nesmí zůstat zakopána.

Bylo by ovšem dnes zcela marno a nemožno chtíti regulovat domácí tvorbu beletristickou. Nestačí souditi v zájmu uměleckém, nestačí napomínati jménem kultury. Neboť časem dostaví se náhle umělecký povel: bývá u nás vlasteneckou povinností čísti a kupovati šumavské romány jednoho, mlynářské humoresky druhého, kancelářské povídky třetího atd.

Ale ledacos šlo by podniknout pro jakousi metodu v produkci překladové. Nejen to, aby jedna a táž kniha nebyla překládána dvěma třemi překladateli najednou. Ta konečně týká se jednotlivců. Důležitější však jest, aby vůbec nepřekládalo se tak bez výběru, nesmyslně a zbrkle.

Šlo by, kdyby... Lidé snesou koneckonců, když se jim řekne, že napsali špatnou knihu, že špatnou knihu přeložili, dokonce špatně přeložili, — ale nesnesou, když se jim poradí, aby takové špatné knihy, takového špatného překladu nevydávali. Že nemají talentu, že nemají schopností, to je možné; že jim však má ujíti výdělek, to je nemožné. Zde přestávají žerty, zde také přestávají — ohledy literární, kulturní, mravní, národní.

Řekněte nakladateli, že polovina knihovny, kterou vy-

dává, jest jen vyplněna, je zbytečnost nebo otrava, že tedy by měl ji vydávat ve lhůtách ještě jednou tak dlouhých, — nu, řekněte mu to, máte-li odvahu!

Otažte se však takového pražského Otty, jednoho z nejvážnějších našich velkých nakladatelů, proč vedle důležité Ruské knihovny a Anglické knihovny vydává ještě Latčinou knihovnu, kde skoro všechno je brak, a řadu jiných ještě knihoven, kde dobrá polovina je brak, — a snad vám ukáže na svoje Slovníky a řekne: abych mohl toto vydávat, musím vydávati tamto.

Čtenáři jsou otroci otroka: pán je kapitalism.

Písnička věčně stejná; reformy jsou tak hrozně obtížné a nakonec ještě bezúčelné. Každá otázka je hanebně složitá, poněvadž je následkem celého komplikovaného systému, a my víme jen jedno, že hospodaříme jako blázni...

Poměr rozumných lidí ke knize počíná býti pomalu zdravější, než byl před lety a než dosud jest v některých intelektuelních skupinách. Kniha přestává býti bohem všemohoucím a všudypřítomným a stává se milenkou, která ovšem v soukromí může býti zbožňována.

Nemáme již té absolutní úcty a důvěry ke kultuře výhradně knižní. Chápeme spravedlivěji smysl a pravé místo všech jevů a konů v životě a jejich případnou krásu; jsme lépe zasvěceni v řád jejich hierarchie. Víme, že kniha je mnoho, ale nikoli všechno; víme, že jsou na světě tisíckrát krásnější věci než nejkrásnější kniha.

Jakmile však jsme pochopili, že kniha není nezbytna k životu silnému a krásnému a že pravá kultura není pouhá veliká knižní erudice, kniha stává se rozkošnou společnicí našich svátečních dní, přestavši býti naším tyranem.

Již neomdléváme komickým úžasem, přizná-li se nám někdo, že nečetl toho neb onoho klasického díla; zato však tím upřímněji doporučíme příteli dobrého autora, dobrou knihu, jako bychom dali mu adresu krásné dívky. Svrhli jsme tyranii, která se jmenovala povinnost čísti, a vzali jsme si svobodu, která se jmenuje rozkoš čísti a rozkoš z krásné knihy.

Lituji těch, kteří se domnívají, že musí čísti. A ještě více lituji těch, kteří musí čísti, poněvadž žijí a tyjí z přečteného. To jsou cizopásníci v pravém smyslu slova. Neboť všichni tvůrci skutečně krásných knih mají své kořání v životě; tito však zapouštějí je do díla tvůrců.

Tak rodí se knihy z knih, tak vzniká záplava literatury, která nás plní nostalgií po dobách, kdy kniha byla krásnou vzácností, myšlenkou neporušenou průmyslem a nesmyslnými výrobními poměry.

A z této touhy rodí se hnutí bibliofilské, aspoň u těch, jimž bibliofilie není všedním sběratelským sportem. Krásná

kniha vnitřně i zevně, toť jejich plodné heslo, neboť styk s knihou představují si jako rozkoš hlubokou, a nikoli jako mělký požitek z rarity.

Tací bibliofilové, uvědomělí a vzdělaní, jsou tichými revolucionáři. Připravují nepozorovatelně převrat, onu chvíli, kdy vydávati knihu ošklivou stane se hanbou a zaměstnáním pokoutním.

Ovšem, bude dlouho trvati a předpokládá to, jak správně viděl Wilde, jiný pořádek sociální, než přestanou se čísti knihy špatného obsahu aspoň těmi, jichž vliv ve společnosti je citelný. Ale aby aspoň zevnějšek knih byl dobrý, to je dosažitelné i v dnešních poměrech a o to především zasazuje se hnutí bibliofilské.

Je zcela přirozeno, že jakmile jsme přestali nadceňovati význam knihy, jakmile mnoho čísti, hltati knihy neznamená pro nás nic moudrého a krásného, dostavuje se touha po knize ve všem všude krásné, přestáváme podceňovati i zevnějšek její.

Styk s duchaplnou (nemyslím tím ovšem emancipovanou) ženou rozněcuje nás a činí šťastnými a moudrými zajisté tím více, čím žena jest krásnější. Jsou muži, kteří si nevědí rady v přítomnosti ženy ošklivé. Podobně rozkoš, kterou nám kniha poskytovati má, je hlubší a přitažlivější, je-li kniha krásně upravena. A jsou lidé citliví, kteří jen s námahou přečtou knihu, jejíž zevnějšek odstrašuje, unavuje nebo poskytuje překvapení v podobě smutně proslulých „ilustrací“ nebo „ornamentací“.

Nepodceňujme úpravy knih. Každý obsah tím lépe chutná, z čím vhodnější a vkusnější nádoby se požívá. Jak ohromná musí býti naše žízeň, pijeme-li vodu studánky z novinového kornoutu nebo ze zpoceného klobouku! Zda však na průměrných knihách našich nevidíme potu strojů a „ilustrátorů“ vyrábějících jako stroje?

Bibliofilové chtějí nás osvoboditi od ohavné nutnosti čichati pot strojů a nádeníků, pot nerozlučně často spjatý s vůněmi duší básnických a objevitelských. Jsou to dobří a užiteční lidé jako všichni revolucionáři. Musíme jim býti vděční a — odpustiti jim koníčky toliko lidské. Nesmíme se

jim smáti, zdají-li se nám někdy malichernými. Ve skutečnosti snad jimi ani nejsou.

Ovšem, u nás, kde donedávna byl bibliofil vědoucí, co chce, bílou vránou, měli jsme místo bibliofilských edicí jen jejich surogát. Byly to u nás proslulé „tenké sešitky“ dle špatných francouzských vzorů (dobrých je ve Francii málo) upravené: pitvorné figury titulních liter, podivínské číslo tištěných výtisků (777 nebo 999), špatný tisk na vzácném papíře karikovaly bibliofilskou snahu. Bylo to k smíchu a mělo to dráždit měšťáky.

Pomalu jsme se však polepšili, měl by tedy přestat i posměch. Každý bibliofil chce míti poznamenáno na svém výtisku, kdy a u koho byla kniha tištěna, na jakém papíře a v kolika exemplářích; chce míti číslovaný výtisk. To vše není příliš důležité, ale rovněž nikoli bez významu.

Papír je jistě věc vážná: určuje do jisté míry předem věk, kterého se kniha může dočkati. Papír je dokonce věc sama o sobě krásná. Japonské, čínské, holandské papíry a některé jejich napodobeniny jsou radostí pro citlivé oko a citlivý hmat. Jejich něžná struktura, diskrétní lesk, vláknitý okraj, jejich pevnost a trvanlivost zaručují jim obdiv, a tož není nic divného, chlubí-li se jimi kniha neškodně ješitným způsobem.

Není také jistě lhostejno, kde jest kniha tištěna. Existují dnes tiskařské závody, jež jsou zárukou nevšedního provedení. Hledáme-li plným právem marku na šampaňském, na oceli, na porcelánu, nemůže býti lhostejna ani bibliofilům známka tiskařská.

Nejméně ovšem důležité je, v kolika exemplářích byla kniha tištěna. Ale bylo by to úplným nepochopením lidské slabosti, kdybychom se příliš divili radosti bibliofilově z toho, že je jedním z nemnoha vlastníků vzácnosti, a že mu tedy záleží trochu na tom, kolik je stejně šťastných. Číslování bibliofilských edicí má ostatně i význam obchodní...

V poslední době staly se u nás vážné pokusy, aby bibliofilie zapustila kořán i do české půdy. Promluvíme si o nich někdy podrobněji. Jsou prvními vlašovicemi v zemích, jež po této stránce jsou velmi pozadu.

Kéž zanedlouho bude možno říci o českém knižním umění to, co Oscar Wilde praví o vítězství dekorativního umění v Anglii:

„Počaly se vyráběti krásné předměty, krásné barvy vycházely z ruky barvířovy, krásné vzorky z mozku umělce, a užitek krásných předmětů a jejich hodnota a závažnost se prokázala. Obecenstvo bylo věru nesmírně pohoršeno. Přišlo z míry. Mluvílo hloupé řeči. Nikdo toho nedbal. A nyní je takměř nemožno, aby se vešlo do moderního domu, aniž se uzřelo nějaké uznání hodnoty příjemného zařízení, nějaké známka, že krása jest ve vážnosti...“